

Rådet for Socialt Udsattes småskriftserie nr.2/2004

De udsatte grupper og boligen

www.udsatte.dk

Udsatte grupper og boligen - en kortlægning

Udsatte grupper og boligen

Villafællesskaber, opgangsfællesskaber, rækkehuse, klyngehuse, fritliggende huse – boliger med fællesskab i forskelligt omfang skyder op over det ganske land. Boligerne ser forskellige ud, men har det til fælles, at de er beregnet til socialt udsatte mennesker.

Men hvilke typer botilbud findes der til udsatte grupper? Hvilke erfaringer er samlet på boligområdet, og hvordan organiserer – små og store – kommuner deres botilbud til udsatte grupper? Det er de hovedspørgsmål, som kortlægningen her sætter fokus på.

Kortlægningen fokuserer primært på *varige* boliger til udsatte grupper.

Først følger en indledning i form af en historisk gennemgang af de politiske initiativer og puljer, der igennem de seneste ca. 10 år har haft indflydelse på botilbud til udsatte grupper.

Hernæst er der en kort oversigt over den lovgivning, der knytter sig til området, og et forsøg på at indkredse, hvor mange boliger det drejer sig om.

Efter det et kig ind hos 6 kommuner for at tage temperaturen på, hvordan de har organiseret deres botilbud til udsatte grupper, hvilke erfaringer de har, og hvilke problemstillinger de evt. kan pege på. Fra hver kommune er der medtaget et eksempel på et varigt botilbud til socialt udsatte borgere i kommunen. Eksemplerne er samlet i et afsnit for sig.

Efter besøget hos kommunerne følger en kort gennemgang af de evalueringer og undersøgelser, der igennem de seneste år har beskæftiget sig med udsatte grupper og boligområdet.

Hernæst beskrives som nævnt 6 eksempler på boliger til udsatte grupper, og til slut bringes en oversigt over (udvalgt) litteratur om udsatte grupper og boligforhold.

Til allersidst er der oplistet en række ”sidetemaer”, som det ikke har været muligt at gå nærmere i dybden med i kortlægningen.

Kortlægningen er gennemført i marts og april 2003

Karen Pedersen
30.4.2003

Indhold

Indledning – et historisk tilbageblik (4)

- 15 M og Storbypuljen (4)
- Botilbud til sindslidende (4)
- Hjemløseområdet (5)
- Forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper (6)
- Byudvalgsarbejdet (6)
- Puljen til socialt udsatte grupper (7)

Hvad siger loven? (8)

- Internationale konventioner (8)
- Dansk lov (8)
- Støttetilbud (8)

Hvad siger statistikken? (11)

- Svarer udbuddet af botilbud til behovet? (12)

Et kig ind hos 6 kommuner (13)

- Århus Kommune (13)
- Aalborg Kommune (15)
- Esbjerg Kommune (17)
- Bornholms Regionskommune (18)
- Slagelse Kommune (19)
- Sydfalster Kommune (20)

Erfaringer med boliger til udsatte grupper (22)

- Hjemløse med og uden bolig (22)
- Sociale boformer: Boformer for psykisk syge, alkohol- og stofmisbrugere samt socialt udstødte og hjemløse (evaluering af boliger opført med støtte fra 50 M-puljen) (23)
- Evaluering af Byudvalgsarbejdet (23)
- Botilbud til vanskeligt stillede sindslidende (24)
- Evaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende (24)
- Omsætning af erfaringer på hjemløseområdet til ny praksis. Evaluering af Socialministeriets § 94-pulje (25)
- Evaluering af forsøget med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper (26)
- Analyse af botilbudsområdet for sindslidende (27)
- Skæve huse til skæve eksistenser (28)
- Tag over hovedet (botilbud til ældre stofmisbrugere) (28)
- Usædvanlige boligområder i Danmark (29)
- Igangværende initiativer (29)

Eksempler på botilbud til udsatte grupper (30)

- Klyngehusene, Århus (30)
- Saxogade 2, Aalborg (32)
- Annex til Refugium, Esbjerg (33)
- Bo- og værestedet Fabriksvej, Rønne (34)
- Opgangsfællesskab Nansensgade 9, Slagelse (35)
- Boligerne, Nykøbing Falster (36)

Litteratur om udsatte grupper og boligforhold (37)

Indledning – et historisk tilbageblik

Boliger til socialt udsatte er mangeartede – de spænder fra private boliger, hvor beboeren ikke får hjælp, til kommunale eller amtskommunale boliger, hvor der er professionel hjælp tilknyttet hele døgnet. Ligeledes har boligerne forskellig form: værelser i bofællesskaber i villaer, lejligheder i opgangsfællesskaber, rækkehuse, klyngehuse eller fritliggende huse ofte med fælles faciliteter og forskellige former for bostøtte tilknyttet.

Der har igennem de seneste år været fokus på at udvikle (varige) botilbud til særligt udsatte grupper, hjemløse, stof- og alkoholmisbrugere, mennesker med sindslidelser og prostituerede¹. Op gennem 90'erne blev der etableret en række centrale puljer, for at opmuntre amter, kommuner og frivillige organisationer til at styrke den sociale og bolig-mæssige indsats for at forbedre socialt udstødte gruppers levevilkår.

Her følger en kort historisk oversigt.

15 M og Storbypuljen

15 M-puljen blev oprettet i 1991 med det formål at yde støtte til forbedring af ikke-indlagte psykiatriske patienters vilkår, herunder også boligforhold. Der blev afsat 15 mio. kr. om året i første omgang i 3 år. Puljen blev siden forlænget og eksisterer fortsat.

Siden fulgte 50 M-puljen (Storbypuljen), der retter sig mod socialt udsatte grupper generelt. Puljen blev oprettet, da Folketinget i 1992 pålagde regeringen at gøre en særlig indsats for socialt udsatte grupper. En del af denne indsats skulle bestå i ”at udvikle sociale boformer sammen med kommuner og amter med henblik på varige løsninger for socialt udstødte personer, herunder personer med psykiske lidelser og misbrugsproblemer”.

Boligerne omfattede: Selvstændige udlejningsboliger, grupper af selvstændige boliger med et fællesrum eller en fælles bolig, værelser i villaer eller rækkehuse, kupeer i togvogne og institutionspræget byggeri. Nogle boede alene, andre i kollektiv, på herberg eller i bofællesskab, og andre igen havde en sengeplads på et forsorgshjem eller i et døgntilbud. Den støtte, beboerne fik, strakte sig fra døgn-dækning af personale i nogle af tilbuddene til mulighed for at tilkalde hjælp, når der var brug for det. Under puljen blev der bl.a. også givet støtte til forsøg med støtte- og kontaktpersoner til sindslidende.

Fra 1993 blev der afsat 50 mio. kr. (heraf navnet 50 M). I de følgende år blev beløbet hævet til 70-75 mio. kr. om året. Storbypuljen eksisterede til 2000.

Botilbud til sindslidende

Udbygningen af tilbuddene til sindslidende har i en årrække været et prioriteret indsatsområde. Den igangværende udbygning er bl.a. forankret i de psykiatrafalter, der er indgået mellem staten og de kommunale parter i hhv. 1997 og 1999.

¹ Socialministeriet skønner, at der er 25.500 misbrugere i Danmark, at 25.000-50.000 personer har et så omfattende og ødelæggende alkoholmisbrug, at de har behov for behandling, at 11.000 i løbet af et år er berørt af hjemløshed, at 22.000 har en behandlingskrævende sindslidelse, og at der er 5-7000 prostituerede. (De udsatte grupper: Socialpolitisk redegørelse, 2002, Socialministeriet 2002)

I forbindelse med den første psykiatriaftale for perioden 1997-99 blev der afsat 350 mio. kr. til Botilbudspuljen for sindslidende, og ved den kommende psykiatriaftale for 2000-2002 blev puljen fulgt op med 300 mio. kr.

Botilbudspuljen (1996-99) havde til formål at fremme udbygningen af bostøttetilbud og botilbud til især de sværest stillede grupper af sindslidende, herunder unge skizofrene. Puljens midler skulle anvendes til 3 typer botilbud og bostøttetilbud: *Støttecentre*, der skal yde støtte til sindslidende i egen bolig for at fastholde dem i boligen, *permanente botilbud i beskyttede pensionater* til meget vanskeligt stillede sindslidende, som ikke er i stand til at bo i egen bolig med eller uden støtte, og *midlertidige boliger i akutboliger* til støtte for sindslidende, som i korte perioder har behov for at komme væk fra egen bolig.

Udviklingen i tilbuddene følges i regeringens årlige statusrapporter. Med den seneste psykiatriaftale om indsatsen for mennesker med sindslidelser (2003-06) er der afsat 1 mia. kr. til psykiatrien, heraf 400 mio. kr. til det sociale område, dvs. bo- og støttefunktioner.

Hjemløseområdet

På hjemløseområdet har § 105-puljen (som da Serviceloven blev indført skiftede navn til § 94-puljen) støttet udviklingen på området. Fra 1995-98 blev der afsat godt 38 mio. kr. til en bred vifte af forskellige projekter for at sikre en større fleksibilitet, differentiering og effektivisering af forsorgs- og omsorgstilbuddene på hjemløseområdet. I 1999 blev der yderligere bevilget ca. 7 mio. kr. årligt til puljen over de følgende 4 år (1999-2002).

Under § 105-puljen blev der givet tilskud til 7 boligprojekter til de svageste beboere. Projekterne afprøvede forskellige former for nye botilbud med forskellig grad af fællesskab og med forskellige former for støtte, beskæftigelse og aktivering.

Handleplan på hjemløseområdet

I juni 2000 indgik den daværende regering en aftale med de kommunale parter om en handleplan for hjemløse. Handleplanen indeholder dels en række centrale initiativer, dels en række initiativer, der forudsætter medfinansiering fra amter og kommuner.

I forbindelse med handleplanen blev der på Finansloven afsat 50 mio. kr. pr. år i 4 år, *Hjemløsepuljen*. Aftalen var, at amter og kommuner skulle bidrage med en lokal medfinansiering på 50 pct. Denne procentdel blev i maj 2001 ændret til 25 pct. for at forstærke incitamentet til at søge puljen. Restpuljen på ca. 44 mio. kr. er nu overført til *Puljen for udsatte grupper* jf. nedenfor.

Blandt de centrale initiativer i handleplanen er både initiativer på Socialministeriets og det tidligere By- og Boligministeriums område. På boligområdet blev der aftalt:

- Udvidelse af kommunernes muligheder for at anvise almene boliger til hjemløse.
- Forsøgsordning med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper ("Skæve huse til skæve eksistenser").
- Forebyggelse og gældssanering: Styrkelse af samarbejdet mellem amter og kommuner for ved en tidlig indsats at sikre, at socialt udsatte kan bevare deres bolig.

Handleplanen indeholder 6 højt prioriterede områder for indsatsen i kommuner og amter, herunder:

- *Bostøtte*. Hjælp til beboere på boformer for hjemløse til at flytte til en mere varig bolig, herunder ”skæve huse til skæve eksistenser”.
- *Akuttilbud*. Oprettelse af fleksible døgntilbud i form af overnatningspladser, natvarmestuer osv.
- *Alternative plejehjem*. Tilbud til mennesker, som ikke kan rummes i eksisterende plejeforanstaltninger pga. fysiske og psykiske plejebehov og aktivt misbrug.
- *Særlig indsats for boligløse narkoprostituerede*. Fx i form af døgnåbne centre, hvor boligløse narkoprostituerede kan komme og få behandling, rådgivning og vejledning.

Udviklingen af disse områder foregår stadig og indgår i handlingsprogrammet Det fælles ansvar, jf. nedenfor.

Forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper

I 1999 igangsatte det daværende By- og Boligministerium et forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper – ”Skæve huse til skæve eksistenser”, som ordningen hurtigt blev døbt. Der er på Finansloven afsat 60 mio. kr. i årene 1999-2003 som tilskud til forsøg med etablering af nye boligtyper til særligt udsatte grupper. Der er tale om varige boliger, som er omfattet af lejeloven. Forsøgsordningen blev sat i gang for at udvikle og afprøve nye, anderledes botilbud. Målgruppen defineres bredt som hjemløse og funktionelt hjemløse, der måske også har et alkohol- eller stofmisbrug eller er sindslidende. Ordningen lægger vægt på, at boligerne skal kunne rumme beboere med en væsentlig anderledes adfærd. Som et vigtigt element skal der i tilknytning til boligen være mulighed for samvær med andre og plads til sociale støttetilbud.

Med udgangen af 2002 er der givet tilsagn om støtte til 32 bebyggelser med i alt 279 boliger. Der er p.t. opført eller påbegyndt 15 bebyggelser. Her er typisk tale om lejligheder i en opgang, værelser i ombyggede villaer eller nybyggerier, ofte som små fritliggende huse. En enkelt ”bebyggelse er et ombygget skib”. Ordningen har vist sig at være en succes og Økonomi- og Erhvervsministeriet vil under de kommende satspuljeforhandlinger søge om at få forsøgsordningen forlænget i endnu en 4-årig periode efter forsøgsordningens udløb i 2003.

Byudvalgsarbejdet

Også et mere generelt boligsocialt initiativ skal nævnes her. I 1993 nedsatte den daværende regering det såkaldte Byudvalg, et tværsektorielt ministerudvalg, som fik til opgave at komme med forslag til at løse sociale problemer i en række ”udsatte boligområder”. Hovedelementerne i indsatsen var huslejenedsættelser, renovering af bebyggelserne, ansættelse af beboerrådgivere og igangsætning af forskellige sociale aktiviteter. I ca. 100 boligområder er der sat fokus på at forbedre det fysiske og det sociale miljø. Projekterne gennemføres af beboerne selv i samarbejde med deres boligselskab og kommunen.

Indsatsen i de første Byudvalgsperioder var baseret på 2 hovedstrategier: *Nærmiljøstrategien*, som havde til formål at forbedre vilkår og muligheder for såkaldt socialt svage grupper og for flygtninge og indvandrere ved en indsats i lokalmiljøet, og *konkurrenceevnestrategien*, som var en social, fysisk og økonomisk indsats, der skulle gøre boligområderne mere attraktive, give dem et bedre omdømme og forhindre ghettodannelse.

En vigtig indsats i byudvalgsarbejdet har været ansættelse af beboerrådgivere, som i tæt samarbejde med ejendomsfunktionærer, institutioner og frivillige beboere er med til at opfange og

forebygge sociale problemer i boligområderne.

Byudvalgets indsats var planlagt til at løbe til 1998, men blev senere forlænget til og med 2002/03. I forbindelse med folketingsvalget 2001 og de der følgende ministerielle omlægninger blev det boligsociale arbejde overflyttet til Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Den nuværende regering valgte – trods gode erfaringer – at afskaffe statens tilskud til beboerrådgiverne, hvilket førte til en del kritik.

Centralt er der i dag etableret et samarbejde mellem Boligselskabernes Landsforening, Kommunernes Landsforening og Københavns Kommune. Landsbyggefonden yder med hjemmel i Almenboligloven støtte på op til 50 pct. til at ansætte beboerrådgivere i udsatte boligområder. Projektperioden løber indtil videre til og med 2008.

Puljen til socialt udsatte grupper

Satspuljepartierne (V, S, K, SF, R, KF) har ønsket at styrke indsatsen over for socialt udsatte grupper. Ved satspuljeforliget i hhv. februar 2002 og oktober 2002 blev der afsat 517 mio. kr. til en pulje til socialt udsatte grupper, hvoraf de 455 mio. kr. er udmøntet i en ansøgningspulje. En stor del af ansøgningsmidlerne er reserveret til de 6 største byer (København, Frederiksberg, Odense, Århus, Aalborg og Esbjerg), hvor problemerne anses for at være størst. Derudover fordeles midlerne med 120. mio. kr. til en generel ansøgningspulje og 20. mio. kr. til indsats over for børn af socialt udsatte grupper. Indsatsområderne er bl.a. botilbud, bostøtte, støttekontaktpersonordninger, varmestuer, akuttilbud, alternative plejehjem, behandling og brugerorganisering.

Anlægsudgifterne til projekterne og de første 2 års driftsudgifter finansieres med 100 pct. statslig støtte. Fra det tredje driftsår nedsættes støtten med 20 pct. årligt, og beløbet lægges over i det generelle bloktilbud (undtagen for København Kommune, hvor beløbet lægges over i kommunens eget bloktilskud).

I februar og marts 2003 har Socialministeriet forhandlet med de store byer om fordelingen af midlerne, der var reserveret til de store byer; de største byer får bevilling på tilsammen lidt over 317 mio. kr.

Hvad siger loven?

Flere internationale konventioner fastsætter retten til et sted at bo, men i dansk lovgivning står der ingen steder, at man har retskrav på en bolig.

Internationale konventioner

FN's verdenserklæring om menneskerettigheder fra 1948 fastsætter i paragraf 25, 1, at ”enhver har ret til en sådan levestandard, som er tilstrækkelig til hans og hans families sundhed og velvære, herunder til føde, klæder, bolig og lægehjælp og de nødvendige sociale goder...”

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, Europarådet fra 1950 siger ikke noget om retten til en bolig, men konventions kapitel 8 handler om retten til respekt for privatliv, familieliv og hjemmet. Konventionen blev en del af dansk ret i 1992.

To andre europæiske konventioner, som *ikke* er inkorporeret i dansk lovgivning, definerer retten til en bolig:

Den europæiske socialpakt, Europarådet fra 1961 (som Danmark har ratificeret, men ikke inkorporeret) blev revideret i 1996 og fik i den forbindelse tilføjet artikel 31, der siger, at alle har ret en passende bolig. Efter bestemmelsen er landene forpligtet til at sørge for en passende bolig, til at forebygge og reducere hjemløshed og til at gøre huslejepriserne rimelige for mindrebemidlede. Danmark har ikke ratificeret den reviderede socialpakt.

Det kritiseres af Dansk Røde Kors, som for nylig igangsatte et pilotprojekt om minimumsstandarder for hjemløse². Dansk Røde Kors betragter det som beklageligt, at den reviderede socialpakt ikke er inkorporeret i dansk ret, da artikel 31 ville skabe en forpligtelse for staten, som ikke eksisterer i dansk lovgivning, og som ville have positiv indflydelse.

FN's internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, Europarådet fra 1966 fastsætter i artikel 11 ”ethvert menneskes ret til en levestandard, som er tilstrækkelig for vedkommende selv og vedkommendes familie, herunder passende ernæring, beklædning og bolig og til fortsat forbedring af landenes levevilkår”. De deltagende lande skal ifølge bestemmelsen træffe de nødvendige foranstaltninger for at sikre dette. Konventionen blev ratificeret i Danmark i 1996, men er ikke indarbejdet i loven.

Dansk lov

Retten til en bolig er altså ikke stadfæstet i dansk lov, og loven siger heller ikke noget om, at det offentlige er forpligtet til at skaffe en bolig til en boligløs. Ifølge Servicelovens § 66 er kommunerne dog forpligtet til at skaffe akut husvilde midlertidigt husly mod betaling. Det behøver ikke at være et hus eller en lejlighed, men kan være midlertidig indkvartering på et hotel, pensionat eller et midlertidigt botilbud på en boform for hjemløse.

² Minimumsstandarder: En vurdering af behov og mulighed for at udvikle minimumsstandarder for den bistand, der ydes til mennesker, der befinder sig i en særlig udsat position, nationalt såvel som internationalt, med fokus på hjemløse i Danmark: Et pilotprojekt med henblik på eventuel senere belysning af den beskrevne problemstilling. Dansk Røde Kors, 2003.

Udgangspunktet for at etablere *varige* boliger til udsatte grupper er som hovedregel Økonomi- og Erhvervsministeriets lovgivning – Lov om almene boliger samt støttede private boliger mv. (Almenboligloven). Erhvervs- og Boligstyrelsens forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper har fået en særlig paragraf (146 a) i Almenboligloven.

Ifølge Lov om den kommunale anvisningsret kan kommunalbestyrelsen træffe beslutning om, at kommunen har anvisningsret til indtil ¼ af de ledige lejligheder i private udlejningsejendomme (også kaldet ¼-reglen). Herudover kan kommunalbestyrelsen og boligorganisationen aftale, at udvide kommunens anvisningsret til indtil 100 pct. af de ledige boliger. Anvisningsretten går forud for ventelisten.

Socialministeriets lovgivning – Lov om social service (Serviceloven) giver primært kommuner og amter mulighed for at etablere *midlertidige* botilbud til mennesker med særlige behov. Amterne kan dog også etablere længerevarende botilbud, jf. Servicelovens § 92.

Lovhjemmel	Varige boliger/ botilbud	Midlertidige botilbud
Almenboligloven § 3	Familieboliger	
Almenboligloven § 4	Ungdomsboliger	
Almenboligloven § 5	Ældreboliger	
Forsøgsordning efter Almenboligloven § 146 a	Forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper ("Skæve huse til skæve eksistenser")	
Serviceloven § 92	Længerevarende botilbud til personer med varig nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne (sindslidende og sindslidende med misbrugsproblemer ("dobbelt-diagnoser") med henblik på behandling, omsorg og pleje	
Serviceloven § 92/ Almenboligloven (ældreboliger)	"Alternative plejehjem" for socialt udsatte misbrugere med varigt behov for omsorg og pleje	
Serviceloven § 91		Kommunale botilbud til udsatte voksne med betydelig nedsat fysisk eller psykisk funktionsvne, til weekendophold, aflastning, optræning, udslusning mv. Kommunen kan vælge at benytte sig af private (godkendte) botilbud.
Serviceloven § 93		Amtskommunale boformer til personer med betydelig varig nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne (vanskeligt stillede sindslidende, stofmisbrugere og andre med adfærdsmæssige problemer) med henblik på pleje, behandling, optræning og udslusning. § 93 stk. 1 nr. 2 danner hjemmel for de såkaldte "halvvejshuse", døgntilbud, der anvendes som en del af amternes behandlingstilbud til stofmisbrugere. Amtet kan vælge at benytte sig af private (godkendte) botilbud.
Serviceloven § 94		Boformer til personer med særlige sociale problemer, som ikke har eller ikke kan opholde sig i egen bolig (forsorgshjem, herberger, beskyttede pensionater og krisecentre) med henblik på aktiverende støtte, omsorg og efterfølgende hjælp.

Støttetilbud

Da Serviceloven trådte i kraft, blev det traditionelle institutionsbegreb ophævet, og kommuner og amter kan tilrettelægge den sociale service for den enkelte borger uafhængigt af boformen.

Personlig hjælp

Servicelovens kapitel 14 indeholder en række tilbud om personlig hjælp, omsorg og pleje til udsatte grupper. Hjælpen gives efter en konkret individuel vurdering af behovet, uanset boform og om nødvendigt døgnet rundt. Hjælpen omfatter:

- Personlig og praktisk hjælp (hjemmehjælp), § 71
- Socialpædagogisk støtte og optræning, § 73
- Støtte- og kontaktpersoner til sindslidende, § 80, som supplement til hjælp efter §§ 71 og/eller 73.

Støtte- og kontaktpersonforsøg på misbrugs- og hjemløseområdet

Ordningen med støttekontaktpersoner (SKP'ere) til sindslidende er lovpligtig. Der er p.t. iværksat forsøg med støtte- og kontaktpersoner til de mest marginaliserede misbrugere og hjemløse (som et supplement til hjælp efter §§ 71 og/eller 73).

Deltagere i forsøget på stofmisbrugsområdet er: Fyns, Vestsjællands og Vejle Amter samt Fredericia Kommune.

På alkoholområdet er forsøget iværksat af KFUM's Sociale Arbejde i Danmark. Her udgår SKP-støtten fra KFUM's sociale cafeer i Odense, Aalborg, Varde, Vejle, Struer og Gjellerup (Århus).

Deltagere i forsøget på hjemløseområdet er: Boformen Saxenhøj i Storstrøms Amt, Københavns Kommune samt Aalborg Kommune/ Nordjyllands Amts boform Svenstrupgård og Kirkens Korshærs natvarmestue i Aalborg.

Sociale viceværter

Socialministeriet har med puljemidler støttet op om forøget med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Formålet er at yde støtte til beboerne til at bo, styrke sociale relationer og fællesskab i boligafdelingen. De sociale viceværter er et supplement til hjælp efter Servicelovens §§ 71 og/eller 73 og evt. § 80.

Efterforsorg

Boformerne for hjemløse yder med finansiering fra boformen støtte (efterforsorg) til mennesker, der er flyttet uden for boformens regi. Støtten har til formål at skabe bedre livsbetingelser og dermed muligheder for at blive integreret i samfundet. Indsatsen finansieres af boformen (§ 94) og kan som udgangspunkt ikke strække sig over mere end et år.

Hvad siger statistikken?

I og med at boliger til hjemløse spænder over et vidt spektrum – fra almindelige lejeboliger til forskellige sociale boformer med støtte, findes der ingen samlet statistik på området. Den ”officielle statistik” siger kun noget om antallet af de (fortrinsvis) *midlertidige botilbud efter Servicelovens §§ 92, 93 og 94*.

Boliger til socialt udsatte grupper antal pladser fordelt på amter, marts 2002

	Botilbud til sindslidende efter Servicelovens §§ 92 og 93 (døgnpladser)	Bofomer for hjemløse efter Servicelovens § 94 (døgnpladser)
Hele landet	3589	2337
Københavns Kommune	750	596
Frederiksberg Kommune	0	32
Københavns Amt	282	140
Frederiksborg Amt	262	76
Roskilde Amt	77	62
Vestsjællands Amt	195	41
Storstrøms Amt	186	161
Bornholms Amt	4	0
Fyns Amt	299	117
Sønderjyllands Amt	76	58
Ribe Amt	99	109
Vejle Amt	361	93
Ringkøbing Amt	154	254
Århus Amt	299	339
Viborg Amt	262	128
Nordjyllands Amt	283	133

Kilde: Socialstatistik 2003:3, Danmarks Statistik.

Kilder til statistikken er Danmarks Statistik. Amtsrådsforeningen har ligeledes en statistikdatabase (baseret på tal fra DS). Den Sociale Ankestyrelse fører statistik over brugere af boformer for hjemløse efter Servicelovens § 94 (Den sociale database / Det Sociale Danmarkskort).

Ud over den officielle statistik findes der forskellige opgørelser, oversigter over botilbud til udsatte grupper:

Sindslidende: Videnscenter om Socialpsykiatri har på deres hjemmeside en oversigt over socialpsykiatriske tilbud i Danmark fordelt på amter.

Hjemløse: Videnscenter for Socialt Arbejde i Esbjerg (Vidensfunktionen på hjemløseområdet) har på deres hjemmeside en oversigt over botilbud til hjemløse.

Alkoholmisbrugere: Videnscenter om Alkohol har på deres hjemmeside ”Alkoholguiden”, en oversigt over amternes tilbud på alkoholområdet.

Skæve boliger: En oversigt over (og beskrivelse af) de boliger, der p.t. har fået tilskud efter Erhvervs- og Boligstyrelsens forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper findes på Erhvervs- og Boligstyrelsens hjemmeside og på Socialt Udviklingscenter SUS' hjemmeside. Oversigten er ikke ført ajour p.t.

Svarer udbuddet af botilbud til behovet?

En undersøgelse, som Den Sociale Ankestyrelse³ gennemførte i maj 1999 vurderede, at ca. en tredjedel af beboerne på boformerne for hjemløse (svarende til 1150 personer på opgørelses-tidspunktet) var klar til at flytte til en midlertidig eller varig bolig, men ikke kunne flytte, bl.a. fordi der manglede egnede bomuligheder i kommunerne.

Undersøgelsen viste:

- at over halvdelen af de beboere, der var klar til at flytte ud, var parate til at flytte i egen bolig uden støtte
- at 27 pct. var klar til at flytte i egen bolig med personlig hjælp, evt. en bolig efter forsøgsordningen med boliger til særligt udsatte grupper
- at 9 pct. var klar til at flytte i midlertidige kommunale eller amtskommunale botilbud
- at andre 9 pct. var klar til at flytte til et varigt botilbud med mere omfattende støtte, fx psykiatriske og somatiske plejehjem
- at 4 pct. var klar til at flytte i alternative botilbud, som amt, kommune eller boligorganisationer står for.

Hertil kommer behovet for boliger, hvor der evt. tilbydes misbrugsbehandling.

Godt 8000 personer opholdt sig i 2001 i kortere eller længere tid på en (midlertidig) boform for hjemløse. En tredjedel af opholdene varede mere end 120 dage, og mere end 100 mennesker boede på en boform for hjemløse hele året. Denne "tilsanding" er et stort problem på en del af boformerne, og for de beboere, der er klar til at flytte, men ikke har noget sted at flytte hen.

Boliger til sindslidende

Videnscenter for Socialpsykiatri gennemførte i 2000 en landsdækkende kortlægning af botilbud til sindslidende. I undersøgelsen blev der bl.a. spurgt til amters og kommuners behov for botilbud i forhold til den nuværende indsats. Vurderingen var, at der gennemsnitligt var behov for 17 pct. flere botilbud i 2000 i forhold til dækningen i 1999. (Svarene er i de fleste tilfælde eksklusiv de udbygningsplaner, der er besluttet).

Regeringens statusrapport om tilbuddene til sindslidende følger udviklingen i botilbud til sindslidende. Der var i 2001 i alt 3303 døgnpladser til sindslidende efter Servicelovens § 92 og 93. Med psykiatraftalen for 2000-02 forventes der etableret ca. 1200 nye bo- og bostøtte-tilbud.

³ Rapport om § 94-beboeres boligbehov og skøn over det samlede antal hjemløse i maj 1999. Den Sociale Ankestyrelse, 1999.

Et kig ind hos 6 kommuner

I dette afsnit følger ”et kig ind” hos 6 kommuner, af forskellig størrelse og beliggenhed, for at tage temperaturen på, hvilke botilbud der findes i kommunen, hvordan disse og den tilhørende bostøtte er organiseret, og hvilke erfaringer kommunen har med boliger til udsatte grupper.

De 6 kommuner er – nævnt efter størrelse: *Århus, Aalborg, Esbjerg, Bornholms Regionskommune, Slagelse og Sydfalster Kommuner.*

Oplysninger fra de enkelte kommuner er indhentet via telefoninterview med nøglepersoner på socialområdet i kommunen. Fra hver kommune er der medtaget et konkret eksempel på et varigt botilbud til socialt udsatte borgere i kommunen. Eksemplerne er samlet sidst i rapporten

Århus Kommune (289.000 indbyggere)

Talt med ekspeditionssekretær Palle Eli Jensen, Magistratens 1. afdeling

Boliger

Kommunen bruger så vidt muligt den kommunale anvisningsret til de borgere, som man skønner kan bo i egen bolig (med støtte). Man har et godt samarbejde med boligforeningerne.

Århus Kommune har herudover 2 tilbud om *varige* boliger til socialt udsatte:

Klyngehusene i Viby er etableret under forsøgsordningen med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper (se eksempel). Århus Amt har under forsøgsordningen etableret boligområdet Den Grønne Ager (12 1-rumslejligheder i et nybygget hus ved Tilst) og etablerer p.t. yderligere et boligområde: Den Lysegrønne Ager, også i Tilst. Amtet har endnu et byggeri i Haselager på tegnebrættet.

I tilknytning til familiepensionen Ellengården har kommunen etableret 6 lejelejligheder til hjemløse kvinder.

Hertil kommer en række *midlertidige* botilbud: Kommunen er p.t. i færd med at etablere et opgangsfællesskab (efter Servicelovens § 91, med fast personale tilknyttet efter § 73). Opgangsfællesskabet indrettes i gamle ældreboliger i midtbyen og henvender sig typisk til mennesker, der har brug for en ”mellestation”, når de flytter fra forsorgshjem.

Kommunen har desuden et antal akutboliger (også efter § 91) i en toetagers bygning midt i byen. Boligerne er beregnet til mennesker ”hvor der bliver for kort afstand mellem skidt og loftet”, eller til mennesker, som har brug for støtte i en kortere periode.

Storbylandsbyen

Kommunen har igennem flere år haft et nyt boligområde, Storbylandsbyen ved Hasle, på tegnebrættet. Storbylandsbyen bygger på tanken om ”omvendt integration”, hvor ideen er at bringe forskellige mennesker med forskellige ressourcer sammen. Efter planen skal der opføres 20 huse til hjemløse og socialt udsatte, og 20 huse til såkaldt ”ressourcestærke entreprenante” beboere, som har lyst til at bo i et boligområde, hvor halvdelen er beboerne er ”skæve eksistenser”. Beboerne kan selv være med til at præge området og udformningen af de enkelte

boliger – med mulighed for individuelt tilbyg. Højbjerg Andelsboligforening, som er bygherre på projektet, visiterer til de almindelige boliger, mens socialforvaltningen har visitationsret til de øvrige boliger. Byggeriet opføres som almindelige lejeboliger. Der er nedsat en byggegruppe med repræsentanter fra boligforeningen, kommunen, de fremtidige ”socialt udsatte beboere” (bl.a. 2 repræsentanter fra nærudvalget for hjemløse i Århus) og naboerne. Lokalplanen for området forventes vedtaget inden sommerferien, så husene kan stå klar om et års tid. Projektet er blevet til i samarbejde mellem kommunen, andelsboligforeningen og Socialt Udviklingscenter SUS.

Samarbejde med amtet

I Århus Kommune er behandlingen af stofmisbrugere delegeret fra amtet til kommunen. Som et led i efterbehandlingen har Center for Misbrugsbehandling etableret Halvvejshuset (efter Servicelovens § 93, stk. 1, nr. 2), et bofællesskab til clean narkomaner. Beboerne bor i Halvvejshuset i ca. et halvt år, mens de er i beskæftigelse, bliver styrket i deres netværk og får botræning.

Mht. boliger til sindslidende benytter kommunen sig først og fremmest af amtets tilbud.

Til de mest udsatte sindslidende, der også har et misbrug, har amtets forsorgstilbud Midtbyen etableret et længerevarende botilbud med 3 lejligheder og 3 værelser i Hjortensgade. De 3 af boligerne er etableret som varige boliger efter forsøgsordningen med boliger til særlig udsatte befolkningsgrupper.

Flere af amtets botilbud til sindslidende (efter Servicelovens § 92) er placeret i Århus. Der er forskellige typer boliger: opgangsfællesskaber, rækkehuse mv., med varierende støtte.

Bostøtte

Århus Kommune har et særligt bostøtte-team, der yder til hjælp til borgere i egen bolig (efter Servicelovens § 73). De mest udsatte isolerede sindslidende har desuden tilbud om at få tilknyttet en støtte- og kontaktperson efter § 80.

Der er netop sket en ”virksomhedsoverdragelse”, så al bostøtte i amtets botilbud til sindslidende nu varetages af kommunen.

Erfaringer og problemstillinger

Efter Palle Eli Jensens vurdering mangler der ikke boliger til udsatte grupper i Århus Kommune. Kommunen skønner heller ikke, at der er behov for særlige botilbud for etniske minoriteter, men er opmærksom på gruppen, p.t. bor der en grønlander og en araber i Klyngehusene.

Kommunen har som mange andre oplevet protester fra naboer til boliger til udsatte grupper. Den generelle erfaring er, at naboerne ”falder ned igen”, når hverdagen melder sig.

Flere af amtets boformer for hjemløse har etableret udslusningsboliger i lejligheder, som boformen lejer af Århus Kommune – der råder over lejlighederne via den kommunale anvisningsret. Den ordning har fungeret godt i flere år, men er ikke lovlig, idet ¼-reglen ikke må bruges til at oprette midlertidige udslusningslejligheder. Kommunen har henvendt sig til Socialministeriet om den problematik.

Til boligerne i Klyngehusene anvender kommunen midlertidige lejekontrakter. Beboeren får typisk først en lejekontrakt på 2 måneder, hvorefter aftalen tages op til revision, og der udste-

des en 6-måneders kontrakt. Først herefter udfærdiges en ”rigtig” lejekontrakt. Ordningen er valgt for at undgå, at der flytter beboere ind, som ødelægger det for de andre. Spørgsmålet om midlertidige kontrakter i almene lejeboliger har været til debat under evalueringen af forsøgsordningen med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Århus Kommune står ret alene med sin tolkning af reglerne på dette område, fortæller Palle Eli Jensen.

Aalborg Kommune (162.000 indbyggere)

Talt med leder Per Thomsen, Brobygggerselskabet (Brobygggerselskabet er en del af Aalborg Kommunes social- og sundhedsforvaltning og har til opgave at bygge bro til de udstødte – og imellem involverede parter).

Boliger

Aalborg Kommune benytter sig så vidt muligt af den kommunale anvisningsret (1/4-reglen). Kommunen har anvisningsretten til alle boliger i et belastet boligområde i byen.

Desuden har kommunen selv en række boligtilbud til udsatte grupper.

De nyeste botilbud er 2 opgangsfællesskaber i Istedgade og Poul Paghsgade med hhv. 11 og 6 lejligheder til udstødte og hjemløse borgere. Kommunen har renoveret ejendommene med byfornyelses-støtte fra det tidligere By- og Boligministerium. Ejendommene er privat-ejede, og kommunen har efter aftale udlejningsretten i 10 år. Der er ansat en social vicevært. Kommunen håber, at samarbejdet med den private udlejer kan danne model for lignende botilbud.

Kommunen har yderligere et opgangsfællesskab med 16 lejligheder fordelt på 3 opgange i Suensonsgade. Til opgangsfællesskabet hører en fælles lejlighed beregnet til forskellige aktiviteter, og hvor den sociale vicevært, der er ansat, har sin base. Boligerne er omfattet af lejeloven, og beboerne er hjemløse (sindslidende), som har vanskeligt ved at klare sig egen bolig.

I Saxogade har kommunen etableret et bofællesskab for kvinder, som pga. af misbrug, vold eller prostitution ikke er i stand til at opnå eller fastholde en bolig. Der er plads til 5 beboere, som har deres eget værelse og deles om køkken og bad mv. (se eksempel). Boligerne er lejeboliger oprettet under forsøget med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper.

Det Grønlandske Hus i Aalborg driver et bofællesskab for grønlandske kvinder (lejeboliger) Bofællesskabet består af 5 1-værelseslejligheder med eget bad og tekøkken, samt adgang til fælles køkken og opholdsstue. Aalborg Kommune er med i visitationsudvalget.

Kommunen har via puljen til forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper søgt penge til at etablere ”skæve boliger” til grønlandske mænd, som et delvist selvbyg-projekt. Pengene blev bevilget, men planerne er lagt på hylden igen, da byggeriet alligevel viste sig at blive for dyrt. Man er i stedet særlig opmærksom på at indvisitere socialt udsatte grønlandere i de nyoprettede opgangsfællesskaber.

Skurbyen

I samarbejde med Kirkens Korshær etablerede Aalborg Kommune i efteråret 1997 forsøgsprojektet Skurbyen rettet mod 6 hjemløse alkoholikere. Siden 2000 har Skurbyen været et permanent tilbud. Skurbyen er opført på en grund midt i Aalborg og består af 3 dobbelthuse med 3 små lejligheder (på 18 m²) i hver plus et fælleshus. Beboerne må drikke i deres egen bolig.

bolig. Boligerne er opført efter Servicelovens § 91 og har driftsoverenskomst med Aalborg Kommune. Der er tilknyttet 3 faste medarbejdere (døgnbemanding), som er ansat af Kirkens Korshær. Skurbyen har siden dannet inspiration for nogle af byggerierne under forsøget med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper.

Samarbejde med amtet

Aalborg Kommune har (ud over opgangsfællesskabet, som hører under Brobyggerselskabet) flere botilbud til sindslidende (77 boliger fordelt på 8 kommunale botilbud – med 7-13 individuelle lejligheder i hvert botilbud). Bofællesskaberne er oprettet som almindelige lejeboliger (opgangsfællesskaber, solistboliger med støttecentre mv.). Forskellige boligselskaber står for udlejningen, og Aalborg Kommune har anvisningsretten. Støtten i botilbuddene (efter Servicelovens § 73) varierer. Et sted er der personale om natten. 2 nye botilbud (opført som almene ældreboliger under Almenboligloven) med døgnstøtte er under etablering.

Ingen af amtets socialpsykiatriske bofællesskaber er placeret i selve Aalborg. Men amtet har et midlertidigt botilbud – Det skæve hus i Nørre Sundby – med 6 pladser (efter Servicelovens § 94) til mennesker med psykisk lidelse og misbrug. Amtet har desuden planer om at etablere et midlertidigt botilbud (efter § 93) med 5 pladser til sindslidende misbrugere, for at give dem en chance for at klare sig i egen bolig med et minimum af støtte.

Kommunen har generelt et godt samarbejde med Nordjyllands Amt om botilbud i amtets regi. Det drejer sig ikke mindst om det nye boligområde Oasen med 8 boliger, etableret i tilknytning til forsorghjemmet Svenstrupgård (under forsøget med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper). Og det alternative plejehjem til socialt udsatte misbrugere, også på Svenstrupgård. Kommunen sidder med i visitationsudvalget til begge botilbud, ligesom Svenstrupgård er repræsenteret i visitationsudvalget til kommunens nye opgangsfællesskaber.

Kommunen har desuden i samarbejde med amtet etableret 6 udslusningsboliger (lejeboliger) i Kayerødsgade. Amtet har aktuelt yderligere planer om at etablere 5 udslusningsboliger med henblik på at tilbyde kvalificeret botræning til beboere, der flytter fra Svenstrupgård.

Bostøtte

Aalborg Kommune yder flere slags bostøtte til udsatte borgere. Kommunens Hjemløsekorps på 6 medarbejdere laver både opsøgende arbejde på gadeplan og yder støtte til borgere i eget hjem. Støtten ydes efter § 73 i Serviceloven. Andre borgere i kommunen har tilknyttet en støtte- og kontaktperson efter § 80.

Aalborg Kommune og Nordjyllands Amt er med i Socialministeriets forsøg med støtte- og kontaktpersoner til de mest udsatte hjemløse. Der er 4 SKP'er tilknyttet Aalborg Kommune, boformen Svenstrupgård og Kirkens Korshærs Varmestue.

Kommunen har ansat 5 sociale viceværter efter § 73 i 2 belastede boligområder i kommunen og i opgangsfællesskaberne.

En del af de midler, kommunen netop har fået bevilget gennem Storbypuljen, skal bruges til at etablere en såkaldt mentorordning – en intensivt støttetilbud. Ideen er at beboerne i de nye opgangsfællesskaber skal have tilbud om at få en personlig mentor/støtteperson i form af enten en professionel socialarbejder eller en (sidsteårs)studerende, som så evt. kan få tilbudt en lejlighed i opgangsfællesskabet.

Erfaringer og problemstillinger

Kommunen kender til NIMBY-effekten ("ikke i min baghave"). Ikke mindst etableringen af Skurbyen skabte en del "ballade" med omgivelserne, men de naboer, der var de største kritikere i etableringsfasen, er siden blevet de bedste alliancepartnere. Kommunen har i dag et godt (formaliseret) samarbejde med beboerforeningen i Skurbyens område.

Kommunen har bl.a. på baggrund af erfaringerne fra Skurbyens etablering ansat en miljøkonsulent, som tager rundt og informerer naboerne, når der skal etableres nye botilbud o.l.

Aalborg Kommune lægger vægt på at kunne tilbyde så differentierede boliger som muligt. Kommunen benytter sig af en "dobbelstrategi", hvor man både forsøger at skaffe nye botilbud og arbejder på at forbedre den pædagogiske indsats (bostøtten). Erfaringen siger, at der ofte er sammenhæng mellem intensiteten af tilbuddet og resultaterne.

Esbjerg Kommune (82.000 indbyggere)

Talt med institutionschef Villy Grøn, Institutionsafdelingen.

Boliger

En stor del af de socialt udsatte borgere i Esbjerg bor i egen lejlighed med støtte fra kommunen. Kommunen benytter sig normalt ikke af den kommunale anvisningsret til socialt udsatte borgere, da der er ledige boliger nok.

Til socialt udsatte, der har brug for akut overnatning, har kommunen netop åbnet natherberget Himmelekspressen, som er et forsøgsprojekt med støtte fra Socialministeriet. 2 af amtets boformer for hjemløse ligger desuden i Esbjerg by.

Esbjerg Kommune driver Refugium, et døgnåbent socialpsykiatrisk tilbud til psykisk syge misbrugere (tilbuddet er etableret efter Servicelovens § 94, da amtets forpligtelse her er overgivet til kommunen). Refugium består af et værested og 4-6 værelser til midlertidigt ophold. Selv om botilbuddet er midlertidigt, bliver en del af brugerne boende i længere tid.

Kommunen oprettede for 3 år siden Annex til Refugium under forsøget med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. I Annexet, der ligger 1½ km fra Refugium, er der indrettet 10 lejligheder – varige boliger – i et opgangsfællesskab (se eksempel).

Kommunen har etableret 3 bofællesskaber for sindslidende (med i alt 23 pladser). Der er tale om almindelige lejeboliger, hvor personalet er ansat efter Servicelovens § 73.

Samarbejde med amtet

For øvrige botilbud til sindslidende har kommunen et tæt samarbejde med amtets socialpsykiatriske behandlingscenter Birkevangelen. Birkevangelen har 5 afdelinger, rettet mod forskellige grupper af sindslidende, med i alt 52 botilbudspladser. Der er desuden 4 udslyningsboliger på Birkevangelens område, og amtet har overenskomst med et privat opholdssted med 7 pladser. Herudover købes der pladser i andre tilbud uden for amtets regi, til sindslidende, som har særlige behov eller ikke kan rummes i de ovennævnte tilbud.

Der er nedsat en fast koordineringsgruppe med repræsentanter fra amtet (socialforvaltning, institutioner og psykiatrisk hospital) og kommunen (socialforvaltning, ældreafdeling og hjemmepleje). Gruppen holder jævnligt orienteringsmøder, hvor de også drøfter boligforhold.

Bostøtte

Støtte til udsatte borgere i eget hjem ydes fortrinsvis efter Servicelovens § 73. Kommunen har ansat 2 støtte- og kontaktpersoner efter § 80 til de vanskeligst stillede sindslidende.

Erfaringer og problemstillinger

Esbjerg Kommune har ikke mangel på boliger. Men det at få en bolig fjerner ikke i sig selv de problemer, de socialt udsatte borgere har. Ofte er det komplekse problemer med alkohol, stof-fer og sindslidelse, der kræver massiv støtte eller behandlingsindsats.

Villy Grøn vurderer, at kommunen godt kunne have behov for flere opgangsfællesskaber til udsatte grupper, fx unge med store psykiske problemer, men behovet er ikke akut.

Kommunen har ikke drøftet at oprette specielle botilbud til etniske minoriteter. Men en del af de 24 mio. kr., som Esbjerg Kommune og Ribe Amt netop har fået bevilget via puljen til socialt udsatte i de store byer skal bruges til at styrke indsatsen generelt over for socialt udsatte grønlandere i Esbjerg.

Bornholms Regionskommune (44.000 indbyggere)

(fra 1. januar 2003 blev Bornholms Amt og de 5 kommuner på øen lagt sammen til Bornholms Regionskommune).

Talt med socialrådgiver Hjarne Nielsen og socialrådgiver Jean Lehim, Psykiatrivirksohmheden.

Boliger

De fleste socialt udsatte borgere på Bornholm bor i eget hjem. Regionskommunen har anvisningsret til et boligselskab i Rønne og anvisningsret til 8 lejligheder i en gammel stiftelse i byen. Med tiden er det blevet de udsatte i byen, der bor her, typisk mennesker med blandingsmisbrug og psykiske problemer. Kun en af beboerne får p.t. bostøtte fra kommunen.

Regionskommunens egne boliger til socialt udsatte er koncentreret i Rønne.

I kommunens ejendom Annekset i Rønne er der 7 små værelser på 7-12 m² med fælles køkken. Boligerne anvendes typisk til (ældre) mænd, som ellers er "svære at placere" andre steder eller ikke har lyst til at bo i almene boliger. Typisk er der tale om et alternativ til plejehjem forstået på den måde, at beboerne skal tilbydes plejhjemsplads, hvis de ikke ønsker at blive i Annekset. Der er som regel ledige værelser i Annekset, men ikke alle "passer ind" her, man forsøger bl.a. at undgå yngre/larmende misbrugere af hensyn til de ældre beboere.

Bo- og værestedet på Fabriksvej i Rønne drives i kommunalt regi. Her er der 16 lejligheder fordelt på 2 opgange (se eksempel). Der er tale om varige boliger oprettet efter lejeloven. Lejlighederne bebos fortrinsvis af mennesker med (blandings)misbrug, og medarbejderne i værestedet fungerer som støttepersoner.

Til de meste udsatte sindslidende har kommunen botilbuddet Slottet i Rønne. Her er der plads til 68 beboere fordelt på voksenpsykiatri, gerontopsykiatri og demente. De psykiatriske botilbud drives efter Servicelovens § 92. Slottet råder desuden over 3 midlertidige pladser i et beskyttet pensionat (efter Servicelovens § 93) og en akutplads (efter § 91) – til mennesker, som måske har psykiske problemer og i en periode har brug for at komme væk fra egen bolig.

Ifølge de interviewede socialrådgivere er der ikke hjemløse på Bornholm i samme omfang som andre steder. Der kan være tale om personer, som ikke kan være i deres lejlighed, tilrejsende, som vælger at slå sig ned, eller personer som er midlertidigt uden bolig. Som regel får man relativt hurtigt kendskab til dem, da det er et lille samfund. Hjemløse er ifølge ”traditionen” tidligere blevet henvist til Forsorgshjemmet Sundholm i København. Nu forsøger man at få kontakt og hjælpe med at anvise bolig eller støtte på anden vis.

Bostøtte

Kommunen driver støttecentret Midtpunktet i Rønne, der fungerer både som aktivitets- og værested (Servicelovens § 88) og som støttecenter (§ 73). De 16 medarbejdere her arbejder både i aktivitetscentret og med udegående støtte til borgere i eget hjem.

Erfaringer og problemstillinger

Regionskommunen bærer præg af at være midt i en omstillingsproces, hvor der skal opbygges nye samarbejdsflader, og den nye organisation skal finde sine ben. Socialrådgiverne skal i den kommende tid bruge tid på opsøgende arbejde på hele øen, for at afdække behovet hos mennesker med sindslidelser. De vurderer, at der bor en del mennesker i nedlagte ejendomme, som kunne have brug for støtte, men som muligvis ikke får det p.t.

Rønne Kommune og Bornholms Amt har nedsat en arbejdsgruppe, der skulle se på behovet for særlige boliger til psykisk syge. Gruppen vurderede, at der er 20-25 mennesker på hele øen, som har behov for et særligt botilbud, men ikke nødvendigvis de samme behov. Arbejdsgruppen har talt om, at det kunne være en ide at oprette et opgangsfællesskab med fællesrum. De interviewede socialrådgiverne vurderer, at der er behov for boliger til den gruppe sindslidende, der ikke kan bo i eget hjem, men som har brug for et mere ”privat” botilbud end Slottet, hvor de fysiske rammer bærer præg af tidligere at have været et plejehjem.

Kommunen søgte sidste år penge i Hjemløsepuljen til bostøtte samt en akutbolig til blandingsemisbrugere og sindslidende. Pengene blev ikke bevilget, så planerne er skrinlagt.

Bo- og Værestedet på Fabriksvej har mærket ”NIMBY-effekten” i form af en underskriftindsamling mod stedet. Det viste sig, at de fleste underskrivere ikke havde nogen særlige indvendinger mod stedet, men formodentlig havde skrevet under pga. ”pres” fra enkelte naboer.

Slagelse Kommune (36.000 indbyggere)

Talt med afdelingsleder Birgit Jørgensen, Sikringsydelsesafdelingen.

Boliger

Slagelse Kommune har ikke selv etableret boliger til socialt udsatte borgere, men har et godt samarbejde med boligselskaberne i kommunen. Kommunen benytter sig ikke af den kommunale anvisningsret til socialt udsatte borgere, men bruger såkaldte boliganvisninger.

Amtets boform for hjemløse, Toften, som ligger i Slagelse by, har i samarbejde med et bolig-selskab etableret et opgangsfællesskab med varige boliger i Nansensgade (se eksempel). Kommunen har ikke formelt indflydelse på visitationen hertil, men kender som regel de borgere, der visiteres dertil, i det omfang, de har en handleplan i kommunen.

Samarbejde med amtet

Til borgere, som har brug for et boligtilbud med mere omfattende støtte end kommunen kan tilbyde, benytter kommunen sig af amtets tilbud og af godkendte private opholdssteder. Det er den kommunale sagsbehandler, der afdækker borgernes behov. Kommunen har desuden en såkaldt kurator (sagsbehandler), der står for den videre sagsbehandling mht. visitering og optagelse i relevant botilbud.

Kommunen samarbejder fortrinsvis med amtskommunale botilbud. Hvis de ikke findes eller ikke opfylder borgerens behov, samarbejder man med andre relevante tilbud, hvortil der så søges amtskommunal medfinansiering. Udgangspunktet er, at tilbuddet skal kunne tilgodese borgerens behov. Konkrete ønsker om botilbud (geografi, krav til boligen o.l.) indgår i afgørelsen om relevant tilbud.

Bostøtte

En del af de socialt udsatte borgere får støtte i egen bolig. Det gælder fortrinsvis mennesker med sindslidelser, som får tilbud om en støtte- og kontaktperson efter Servicelovens § 80, nogle steder kombineret med hjemmehjælp. Andre borgere får hjælp efter Servicelovens § 73.

Der er ansat SKP'ere i kommunen. SKP'erne er tilknyttet værestedet Rosenhuset (for sindslidende) og arbejder både her og i borgernes hjem.

Erfaringer og problemstillinger

Birgit Jørgensen vurderer, at der mangler boliger til socialt udsatte mennesker, specielt til dem, som ikke har en entydig ”diagnose”, men har flere – komplekse – problemstillinger. Kommunen har fortrinsvis prioriteret at bygge boliger til fysisk handicappede og har ikke p.t. planer om at etablere boliger til udsatte grupper. Her forsøger man at påvirke amtet ved løbende at påpege, hvad der er behov for.

Sydfalster Kommune (7000 indbyggere)

Talt med opsøgende og udegående medarbejder Arne Jensen, Psykiatridelingen.

Boliger

Sydfalster Kommune har ikke specielle varige boliger til udsatte grupper. De fleste socialt udsatte borgere i kommunen bor i almene boliger med hjemmehjælp og/eller støtte fra en af kommunens 2 opsøgende og udegående medarbejdere.

Den kommunale anvisningsret til de (få) almene boliger i kommunen benyttes stort set ikke til udsatte grupper, men bliver fortrinsvis brugt til flygtninge.

Kommunen har 2 midlertidige akutboliger og en udslusningsbolig (efter Servicelovens § 91) beregnet til mennesker med sindslidelser. Akutboligerne ligger i samme bygning som kommunens plejehjem, så beboerne både kan være sig selv og bruge plejehjemmets faciliteter og

personale, hvis de ønsker det. Udslusningsboligen, en lille lejlighed, som bruges til længere ophold med botræning, er placeret på samme matrikel.

De 4 kommuner på Falster har i samarbejde med Dansk Boligselskab oprettet et bofællesskab – i Nykøbing – for de ”dårligst fungerende sindslidende” (se eksempel).

Sydfalster Kommune har aktuelt planer om, også i samarbejde med boligselskabet, at bygge klyngeboliger med 5-6 lejligheder i hver, 2-3 steder i kommunen. Det er tanken, at det skal være små lejligheder på ca. 50 m² med egen hovedindgang og med bagudgang til et fælleslokale. Beboerne får tilbud om bostøtte. Boligerne skal opføres som lejeboliger og ligge i et boligområde, hvor der også er andelsboliger, almindelige lejeboliger mv. Kommunen har generelt et godt samarbejde med boligselskabet, som ofte kontakter de opsøgende medarbejdere, hvis der er problemer i en bolig.

Samarbejde med amtet

Kommunen samarbejder i øvrigt med amtet om botilbud til sindslidende. Bl.a. Platangården i Vordingborg, som er et tilbud til yngre sindslidende og det psykiatriske plejehjem, der er etableret ved siden af § 94 boformen Saxenhøj.

Amtsunngdomscentret i Vordingborg har for nylig søgt penge til et nyt botilbud til unge sindslidende, med tilknyttet arbejdstilbud, men ansøgningen kom ikke i hus.

Den udegående medarbejder fra Sydfalster Kommune sidder med i amtets lokalpsykiatriske råd, hvor man diskuterer bolig og behandlingstilbud på tværs af kommunerne.

Bostøtten

I Sydfalster Kommune går stort set alle henvendelser vedrørende udsatte grupper gennem kommunens 2 udegående og opsøgende medarbejdere, som er ansat under Servicelovens § 80. De 2 medarbejdere har delt kommunen mellem sig, så den ene har Gedser-området, hvor de fleste sociale problemer er, og den anden har resten af kommunen. Tilsammen har de ca. 50 borgere, som de besøger med jævne mellemrum – fra hver dag til hver tredje måned. Kommunen bruger slet ikke § 73 som støtte til socialt udsatte borgere i eget hjem. Man vurderer, at hjælpen efter § 80 er mere fleksibel.

Erfaringer og problemstillinger

Arne Jensen vurderer, at der er behov for flere boliger til socialt udsatte, end kommunen råder over. Han så gerne, at kommunen også benyttede sig af den kommunale anvisningsret til udsatte borgere. Arne Jensen peger endvidere på, at det kunne være en god ide at bygge ”gamlemeldags” pensionater, hvor folk kan leje sig ind på et værelse med forplejning – fordi, der er mange, som ikke kan overskue at betale husleje og få købt ind.

Arne Jensen fortæller, at det er et stort problem, at folk bliver smidt ud af deres lejligheder, fordi de ikke får betalt husleje. Er man først smidt ud af boligselskabet, er der kun det private boligmarked tilbage. Det ville spare mange problemer, hvis man kunne trække huslejen direkte af kontanthjælpen, inden den blev udbetalt til borgeren. Det ville betyde, at der blev rigelig med plads på forsorgshjemmene, vurderer Arne Jensen.

”Ikke i min baghave” opleves ikke som noget problem. Sydfalster er et lille samfund, hvor alle kender alle, og ”de skæve eksistenser” generelt er accepteret. Og når ”folk ser, at Arnes bil holder der, så er det o.k., så ved de, at kommunen tager hånd om det...”

Erfaringer med boliger til udsatte grupper

Der er igennem de seneste år gennemført en række evalueringer, undersøgelser og kortlægninger, der samler op på erfaringerne med boliger til socialt udsatte grupper. Nedenfor følger en gennemgang af rapporterne fra disse evalueringer og undersøgelser.

- Hjemløse med og uden bolig (1995)
- Sociale boformer: Boformer for psykisk syge, alkohol- og stofmisbrugere samt socialt udstødte og hjemløse (evaluering af boliger opført med støtte fra 50 M-puljen) (1997)
- Evaluering af Byudvalgsarbejdet (1999)
- Botilbud for vanskeligt stillede sindslidende (1999)
- Evaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende (1999-2001)
- Omsætning af erfaringer på hjemløseområdet til ny praksis. Evaluering af Socialministeriets § 94-pulje (2000)
- Evaluering af forsøget med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper (2001-02)
- Analyse af botilbudsområdet for sindslidende (2001)
- Skæve huse til skæve eksistenser (2001)
- Tag over hovedet (botilbud til ældre stofmisbrugere) (2002)
- Usædvanlige boligområder i Danmark (2003)

Ud over disse generelle (evaluerings)rapporter, findes der en lang række rapporter med evalueringer af enkelte botilbud, som ikke medtaget i kortlægningen her. I litteraturoversigten til sidst er der dog enkelte rapporter fra de kommuner, der er interviewet i forbindelse med kortlægningen.

Til slut i dette afsnit nævnes kort et par igangværende forskningsinitiativer, som har kobling til området udsatte grupper og boligen.

Hjemløse med og uden bolig (1995)

Socialforskningsinstituttet har i rapporten ”Hjemløse med og uden bolig” interviewet 40 hjemløse mænd, de fleste med alkoholproblemer, om de vanskeligheder, de møder, når de flytter fra en institution for hjemløse til egen bolig, evt. et bofællesskab. Hovedparten af de interviewede er enlige fra 40 år og opefter.

Rapporten viser, at boligen er det første, men for de flestes vedkommende ikke det største problem, de møder, når de flytter fra en hjemløseinstitution. Det største problem er ensomhed, isolation og mangel på beskæftigelse, hvilket også er årsagen til, at mange vender tilbage til institutionen, selv om de har fået deres egen bolig.

Kun få af de interviewede overvejede at benytte tilbud om væresteder eller kontaktpersoner. Og løsningen på ensomheden er heller ikke at flytte i bofællesskab.

Langt de fleste af de interviewede ønsker egen bolig, hvor de kan være sig selv – og selv bestemme. Ingen ønsker at bo på lejede værelser, og kun ganske få har lyst til at bo i bofællesskab. Bofællesskaber opfattes primært som en nødløsning, indtil man kan få sin egen bolig.

Mogens Kjær Jensen: Hjemløse med og uden bolig. Socialforskningsinstituttet, 1995.

Sociale boformer: Boformer for psykisk syge, alkohol- og stofmisbrugere samt socialt udstødte og hjemløse (evaluering af boliger opført med støtte fra 50 M-puljen) (1997)

Socialforskningsinstituttet og Statens Byggeforskningsinstitut evaluerede en række af de boformer, der blev etableret med tilskud fra Socialministeriets 50 M-pulje. Det drejer sig om 27 forskellige sociale boformer: selvstændige udlejningsboliger, grupper af selvstændige boliger med fællesrum/bolig, værelser i villaer eller rækkehuse, kupéer i togvogne samt institutionspræget byggeri. Bostøtten strakte sig fra døgndekning af personale i nogle af tilbuddene til mulighed for at tilkalde hjælp, når der var brug for det.

Første del af rapporten behandler en række forhold på tværs af de undersøgte botilbud og belyser beboernes syn på botilbuddene. Anden del beskriver de enkelte tilbud.

Evalueringen viser ikke entydigt, at en bestemt gruppe af socialt udstødte har størst glæde af en bestemt type boliger. Der er mange faktorer, der spiller ind, herunder beboerens tidligere liv og en række forhold ved boligen, som fx de fysiske rammer og det sociale støttetilbud. Udstødte er vidt forskellige mennesker og har forskellige krav til boligen i bred forstand.

Alt i alt giver undersøgelsen indtryk af, at brugerne er godt tilfredse med og har stærkt behov for de botilbud, de har fået – selv om der er kritik af institutions- og bofælleskabsløsningerne.

Rapporten anbefaler, at kommunerne etablerer ”en bred vifte af forskellige tilbud om sociale boformer, idet det i sig selv er en kvalitet, at de er forskellige og kan dække forskellige behov hos mennesker med forskellige forudsætninger og former for social udstødelse.”

Mogens Kjær Jensen, Ole Kirkegaard og Michael Varming: Sociale boformer: Boformer for psykisk syge, alkohol- og stofmisbrugere samt socialt udstødte og hjemløse. Statens Byggeforskningsinstitut 1997.

Evaluering af Byudvalgsarbejdet (1999)

Statens Byggeforskningsinstitut har evalueret det boligsociale arbejde, der blev sat i gang af regeringens byudvalg i 1993. Den sammenfattende rapport opsummerer erfaringerne fra Byudvalgets indsats i problemramte almene boligområder i perioden 1993-98.

Evalueringen viser, at Byudvalgets 2 strategier: nærudvalgsstrategien, som skulle forbedre vilkår og muligheder for socialt udsatte grupper i boligområdet, og konkurrenceevnestrategien, som via social, fysisk og økonomisk indsats skulle gøre boligområderne mere attraktive, i et vist omfang har været en succes. Men at især de svageste grupper er ikke blevet hjulpet tilstrækkeligt.

Det vigtigste resultat af nærmiljøstrategien er, at det i mange kommuner er lykkedes at etablere et fastere samarbejde mellem boligområderne og kommunen om en særlig indsats for de socialt svage i områderne

De direkte virkninger af konkurrenceevnestrategien har været synlige forbedringer af mange af bebyggelsernes fysiske forhold og fællesfaciliteter samt forbedringer i bebyggelsernes økonomi. Det har samtidig bevirket, at synlige sociale problemer i et vist omfang er blevet mindre, og at områderne har fået et bedre omdømme. Konkurrenceevnestrategien har standset den negative udvikling, men ikke fjernet problemerne.

Sammenfattende konkluderes det, at Byudvalgets indsats har betydet, at ”forflumringsprocesserne” er standset, ligesom indsatsen har bevirket, at mange af problemerne er blevet mindsket – eller i hvert fald ikke er blevet værre. Men Byudvalgets indsats har ikke løst alle problemerne, og hovedproblemet er fortsat, at de udsatte boligområder udgør en marginaliseret og mindre tiltrækkende del af boligmarkedet. Evalueringen siger også, at der stadig er behov for en særlig indsats over for særligt udsatte grupper som stofmisbrugere og alkoholikere mv. i boligområderne.

De beboerrådgivere, der har været ansat, har vist sig at have en klar positiv effekt i forhold til indvandrerproblemer og generelle sociale problemer i boligområderne.

Hans Skifter Andersen: Byudvalgets indsats 1993-98. Sammenfattende evaluering. Statens Byggeforskningsinstitut, 1999.

Botilbud til vanskeligt stillede sindslidende (1999)

Socialt Udviklingscenter SUS gennemførte i 1998 en kortlægning for Videnscenter for Socialpsykiatri af ”faglige og metodiske problemstillinger og udfordringer i arbejdet med vanskeligt stillede sindslidende i varige bo- og støttetilbud”.

De 3 delrapporter tager udgangspunkt i 4 udvalgte bo- og bostøttetilbud i Frederiksberg Kommune, Roskilde, Vejle og Århus Amter. De 2 første rapporter bygger på interview med hhv. beboere og medarbejdere i botilbuddene, mens den sidste delrapport sætter fokus på problemstillingerne set med planlæggernes (amternes) øjne.

De interviewede beboere vurderer generelt tilbuddene meget positivt, sammenlignet med den situation, de befandt sig i tidligere. De lægger vægt på, at tilbuddet giver frihed og tryghed, og at støtten fra medarbejderne tilrettelægges individuelt og personligt. Blandt kritikpunkterne er den fysiske placering af et af botilbuddene (som ligger et pænt stykke uden for byen). Andre giver udtryk for, at der ikke skal være for mange medarbejdere om den enkelte bruger og efterlyser mere tid, når ”man er langt ude”. De interviewede tillægger den personlige relation til i hvert fald en kontaktperson afgørende betydning. Endelig kunne nogle af de interviewede godt tænke sig, at medarbejderne tog initiativ til at sætte flere aktiviteter i gang.

Anita Barfod og Lenie Persson: Botilbud til vanskeligt stillede sindslidende. 1. delrapport interview af brugere, Socialt Udviklingscenter SUS, juli 1999. 2. delrapport, interview af medarbejdere, november 1999. 3. delrapport dialog med amterne, marts 2000.

Evalueringscenterets Botilbudspulje for sindslidende (1999-2001)

Formidlingscentret Storkøbenhavn og Konsulentkompagniet har gennemført en procesevaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende (1999-2001). Puljen gav støtte til at oprette: *Støttecentre*, der bl.a. skulle yde støtte til sindslidende i egen bolig med det formål at fastholde dem i boligen, *permanente botilbud i beskyttede pensionater* til meget vanskeligt stillede sindslidende, som ikke er i stand til at bo i egen bolig med eller uden tilknytning til støttecenter og *midlertidige boliger i akutboliger* til støtte for sindslidende, som i korte perioder har behov for at komme væk fra egen bolig.

Evalueringen viser, at målgruppen for tilbuddene synes at være nået (der var fokus på dette, fordi tilbud til svært stillede sommetider ikke når målgruppen, men ender med at blive tilbud til mindre svært stillede). Evalueringen konkluderer, at tilbuddene i høj grad har været i stand

til at opfylde brugerne eller beboernes behov for bostøtte eller bolig. Langt de fleste brugere/beboere af støttecentre og beskyttede pensionater har fået forbedret deres boligsituation og er blevet mere selvhjulpne. Evalueringen viser også, at der foregår metodeudvikling i tilbuddene: udvikling af omsorg støtte og vejledning til brugerne. Og at tilbuddene har mange og gode lokale samarbejdspartnere, hvilket har betydning for koordinering af tilbuddene til brugerne.

Om støttecentrene siger evalueringen, at deres styrke er, at de både yder støtte i brugernes eget hjem, i støttecentret og i forbindelse med aktiviteter andre steder. Hjælpen kan beskrives som en kombination af støtte- og kontaktperson-ordning og hjælpen/støtten fra et være- eller aktivitetssted. Evalueringen viser, at støttecentrene er med til at forebygge genindlæggelser på psykiatriske sygehuse for mennesker med alvorlige sindslidelser gennem en tæt, individuel og let tilgængelig social bostøtte samt udvikling af socialt fællesskab mellem brugerne.

Opfølgingsrapporten Organisationsformer: Fra Institution til hjem sætter fokus på at indkredse, hvilke organisatoriske faktorer der gør, at et botilbud har karakter af et hjem.

Jette Nyboe og Charlotte Søegaard: Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende 1997-1999: En procesevaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende. Formidlingscentret Storkøbenhavn og Konsulentkompagniet. 1999.

Jette Nyboe og Charlotte Søegaard: Beskyttede pensionater. Opfølgning på procesevaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende 1997-1999. Konsulentkompagniet og Formidlingscentret Storkøbenhavn, 2001.

Jette Nyboe og Ann Gamst: Støttecentre: Opfølgning på procesevaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende 1997-1999. Konsulentkompagniet og Formidlingscentret Storkøbenhavn, 2001.

Jette Nyboe og Charlotte Søegaard: Organisationsformer. Fra institution til hjem: Opfølgning på procesevaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende 1997-1999. Konsulentkompagniet og Formidlingscentret Storkøbenhavn, 2001.

Omsætning af erfaringer på hjemløseområdet til ny praksis. Evaluering af Socialministeriets § 94-pulje (2000)

Fra 1995-98 blev der via Socialministeriets § 105/§ 94 pulje ydet støtte til 7 boligprojekter til ”de svageste beboere”, yngre og midaldrende hjemløse, som er stærkt nedslidte og stofmisbrugere. I projekterne blev der afprøvet forskellige former for nye tilbud med forskellig grad af fællesskab, støtte, beskæftigelse og aktivering.

Evalueringen viser, at de individuelle boliger, som er udviklet af boformerne både inden for og uden for boformens rammer, kombineret med systematisk, individuel støtte og omsorg i boligen, giver gode resultater. Bofællesskaber ser ud til at være noget vanskeligere at få til at fungere. De allerdårligst stillede hjemløse magter generelt ikke den forholdsvis krævende indbyrdes form for kontakt, som bofællesskaber indebærer.

Rapporten peger på, at der (fortsat) er behov for at udvikle tilbud, som giver den enkelte mulighed for et mere selvstændigt og velfungerende liv, enten i bofællesskab eller i egen bolig. Bofællesskab kan både fungere som midlertidig udslusningsbolig og som mere varig bolig. Bofællesskaber bør ifølge evalueringen baseres på en høj grad af brugerindflydelse.

Rapporten nævner, at der er størst behov for særlige selvstændige boliger til ældre med et langt misbrugsliv bag sig. Den peger også på, at der er behov for at udvikle differentierede, tværsektorielle tilbud til nye brugergrupper, som fx etniske grupper, alvorligt sindslidende eller stofmisbrugere. Rapporten peger videre på, at der er behov for at udvikle samarbejdsformer mellem boformer for hjemløse, kommuner og boligorganisationer/-virksomheder om boligtilbud i den almene sektor, hvor der kan kombineres med ambulante støttfunktioner i § 94-regi.

Bjørn Christensen: Omsætning af erfaringer på hjemløseområdet til ny praksis. Evaluering af Socialministeriets § 94-pulje. Konsulentkompagniet, 2000.

Evaluering af forsøget med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper (2001-2002)

Erhvervs- og Boligstyrelsens forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper evalueres af Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg og Socialt Udviklingscenter SUS. Der er p.t. kommet 3 evalueringsrapporter, der samler op på erfaringerne fra forsøget, på baggrund af interview med beboere, medarbejdere og samarbejdspartnere i 15 boligafdelinger, der er opført indtil nu.

Evalueringen konkluderer ”forsigtigt”, at det inden for forsøgets rammer er lykkedes at etablere permanente boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. De fleste beboere er så glade for deres bolig, at de efter halvandet år stadig bor der. Nogle beboere har genoptaget kontakten med familie og børn. Nogle beboere har mindsket deres misbrug. Nogle beboere er begyndt i social aktivering. Enkelte beboere har fået fodfæste på arbejdsmarkedet.

Meget tyder på at boligerne *bliver* permanente, fordi de *er* permanente og giver beboerne noget, som de ikke ønsker at give afkald på. Mange af beboerne siger, at de har fået et hjem. Det skyldes i væsentlig grad, at de har en lejekontrakt som alle andre, der bor i lejebolig. Forsøget adskiller sig her fra andre initiativer ved at give beboerne en retssikret bolig.

Evalueringen peger dog også på, at forsøget ikke altid opfanger de svageste grupper. En væsentlig grund til det er, at især aktive (stof)misbrugere udelukkes fra boligområderne.

Boligerne og bebyggelsen

De 15 boliginitiativer, der er bygget eller taget i anvendelse i løbet af forsøget, fordeler sig på 4 hovedtyper af bebyggelser, som lægger op til forskellige former for fællesskab: Villa (hvor beboerne har eget værelse, men fælles opholdsrum, køkken og bad). Opgang (hvor hver beboer har egen lejlighed). Rækkehuse og fritliggende enkeltboliger (typisk små træhuse). Boligerne er generelt små, i gennemsnit på 25 m², men ud over størrelsen er der ikke meget, der skiller dem fra andre boliger. Boligerne er med andre ord ikke så skæve, som forsøgets ”kælenavn” lægger op til. Mange beboere gør da også opmærksom på, at de ikke ønsker, at deres boliger omtales som ”skæve”, og heller ikke selv bryder sig om at blive kaldt skæve.

Beboerne er generelt godt tilfredse med boligerne. Men mange får behov for mere plads, når de har boet der et stykke tid. Et andet kritikpunkt går på, at boligerne ikke er handicapvenlige. Det kan være et problem, fordi flere af beboerne, især dem der har haft et langvarigt misbrug, udvikler fysiske handicap med alderen.

Mange af bebyggelserne har mødt modstand fra naboerne i etableringsfasen. Men når først bebyggelsen har eksisteret et stykke tid, er den generelle erfaring, at forholdet til naboerne bliver udmærket.

Beboerne

Beboerne er en blandet skare med forskellige problemstillinger og behov for støtte. Erfaringerne fra det første år er, at visitationen spiller en væsentlig rolle. Jo mere præcis den er, jo bedre fungerer boligafdelingerne. Det er en generel erfaring at udvælgelse af nye beboere skal matches med: den potentielle beboers behov, boligernes udformning, den bostøtte, der tilbydes, og den eksisterende beboergruppe.

Stort set ingen af boligafdelingerne ønsker beboere som er aktive stofmisbrugere. Begrundelsen er, at de ikke magter at bo med den form for støtte, man kan tilbyde, og at de ikke kan fungere i et fællesskab, så længe de har et aktivt misbrug.

Bostøtten

I alle bebyggelserne er der ansat en eller flere sociale viceværter til at støtte beboerne. Forsøget har vist, at det er vigtigt, at beboerne *både* får den støtte, som kommunen er forpligtet til at give, og mulighed for ekstra støtte, fx i form af sociale viceværter.

Beboerne sætter pris på bostøtten, men samtidig pris på muligheden for at vælge støtten fra og kunne lukke deres dør. Det har vist sig at være en udfordring for medarbejderne. Arbejdet i bebyggelserne er anderledes end arbejdet på en boform for hjemløse. Der er tale om en retsikker bolig, ikke om en social boform – og en dør betyder, at man skal banke på.

Evalueringen viser, at beboerne og medarbejderne har forskellig opfattelse af begrebet ”fællesskab”. Næsten alle medarbejderne lægger stor vægt på fællesskab mellem beboerne, og opfatter det som noget, de skal dyrke og støtte. Beboerne har en anden opfattelse af fællesskab, som de ofte forbinder med pædagoger og institutioner. For mange beboere er det gode fællesskab et naboskab, hvor man respekterer hinandens bolig og ret til at være sig selv.

Den særlige balancekunst at bo: Første rapport om By- og Boligministeriets forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg og Socialt Udviklingscenter SUS, juli 2001.

Billeder af boliger og hjem: Anden rapport om Erhvervs- og Boligstyrelsens forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg og Socialt Udviklingscenter SUS, 2002.

Jeg kalder det mit hjem: Tredje evalueringsrapport af Erhvervs- og Boligstyrelsens forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg og Socialt Udviklingscenter SUS, september 2002.

Fra gade til stue: Fokus på erfaringer fra Erhvervs- og Boligstyrelsens forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Statens Byggeforskningsinstitut By & Byg og Socialt Udviklingscenter SUS, 2003.

Analyse af botilbudsområdet for sindslidende (2001)

Videnscenter for Socialpsykiatri gennemførte i 2000 en undersøgelse af botilbud til sindslidende. Undersøgelsen omfatter:

- En kortlægning af botilbudsområdet
- En analyse af praksis i det sociale arbejde med fokus på botilbud
- Forslag til teoretiske tilgange i det sociale arbejde med brugerne
- En beskrivelse af centrale elementer i udformning af botilbudsområdet.

Kortlægningsdelen tager udgangspunkt i et spørgeskema til kommuner og amter. Der er ikke tale om en totalkortlægning i den forstand, at der er sikker viden om omfanget af fx botilbud af en bestemt type eller antallet af brugere. Der er lagt vægt på at give et overblik.

Kortlægningen viser, at botilbud med døgnstøtte udgør 42 pct., og at bofællesskaber (og opgangsfællesskaber) typisk med dagstøtte udgør andre 42 pct. Pensionatlignende tilbud udgør 4 pct., og andre boligformer, typisk støttecentermodeller med bolig i tæt tilknytning til centret udgør 12 pct. Kortlægningen viser også, at misbrugsproblemer fylder meget. 18 pct. af brugerne har både en sindslidelse og et alvorligt misbrug.

Klaes Guldbrandsen: Analyse af botilbudsområdet: Botilbud til sindslidende. Videnscenter for Socialpsykiatri. Skriftserie nr. 5, 2001.

Skæve huse til skæve eksistenser (2001)

Formålet med rapporten er at yde et bidrag til forståelsen af behovet for nye og anderledes boligformer til den restgruppe af hjemløse og andre udstødte, som hidtil ikke har kunnet få fodfæste på det ordinære boligmarked eller i de eksisterende sociale boformer. Rapporten belyser de perspektiver og barrierer, der er forbundet med at udvikle nye ”skæve boliger”.

Per Lorang Sørensen: Skæve huse til skæve eksistenser. Formidlingscentret Storkøbenhavn. 2001.

Tag over hovedet (botilbud til ældre stofmisbrugere) (2002)

Narkotikarådet nedsatte i 2000 en arbejdsgruppe, der skulle undersøge behovet for botilbud til ældre stofmisbrugere. Gruppen konkluderer, at der på landsplan findes omkring 500 ældre stofmisbrugere med behov for særlig boform med støtte, pleje og omsorg. Narkotikarådets arbejdsgruppe bad som et led i sit arbejde Center for Rusmiddelforskning om at gennemføre en undersøgelse af stofmisbrugeres egne ønsker til fremtidige botilbud og deres indhold.

Mange stofmisbrugere gav udtryk for, at de bare vil have samme rettigheder som andre, men der var samtidig enighed om, at ideen med at lave særlige foranstaltninger for gamle og syge misbrugere er god. De fleste mener, at det vil være rarest at være omgivet af mennesker, der forstår problematikkerne i en stofmisbrugers liv. De fleste vil helst bo for sig selv, men vil, hvis ellers visse betingelser er opfyldt, samtidig gerne have mulighed socialt samvær og fælles oplevelser med andre. Det centrale er, at man kan låse sin egen dør, så så få som muligt blander sig i ens rusmiddelbrug, og at der er opsyn og støtte fra udefra kommende personale, der har hjertet og engagementet med sig.

Når det gælder fælles boliger, peger stofmisbrugerne bl.a. på, at det gælder om at undgå, at ”ærkefjender” og folk med meget modsatrettede livsformer placeres samme sted. Især er det vigtigt at skelne mellem aktive og mere passive stofmisbrugere.

Indretning og udbud af boliger, der både giver mulighed for privatliv og indbyrdes samkvem, står ret højt på manges ønskeliste. Der er både interesse for bofællesskaber, opgangsfællesskaber og klyngehuse.

Stort set alle mener, at institutioner for begge køn giver bedre opførsel og færre konflikter. En del af de potentielle brugere peger på, at det skal være muligt at medbringe kæledyr. De adspurgte peger også på, at det er vigtigt, at beboerne i et bofællesskab får indflydelse på fælles regler, og at der jævnlige holdes beboermøder.

Tag over hovedet: Narkotikarådets anbefalinger vedrørende botilbud og andre sociale tilbud til pleje- og omsorgskrævende stofmisbrugere. Narkotikarådet, april 2002.

Usædvanlige boligområder i Danmark (2003)

Formidlingscentret Storkøbenhavn og Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg har netop afsluttet en undersøgelse, som afdækker miljøerne og livsvilkårene i 8 usædvanlige boligområder i Danmark. Det drejer sig primært om selvgroede klondike-områder i udkanten af byerne, herunder husbåde og haveforeninger med fritidshuse, der mod reglerne anvendes til helårsbeboelse. Variationen i boligområderne er stor, men et fælles træk ved dem er, at det er relativt små, lave og overskuelige boligområder, overvejende bestående af træhuse med en høj grad af selvbyggeri, kreativitet og selvforvaltning. Boligområderne har hidtil har været relativt upåagtede i offentligheden og i den bolig- og socialpolitiske debat.

Undersøgelsen peger på, at selvbyggerkulturen generelt er fremmede for beboernes deltagelse i forvaltning og vedligeholdelse af boligområderne, og at boligområderne på mange måder har vilje til og konkret rummer beboere, som på forskellig vis adskiller sig fra de øvrige beboere, herunder også socialt udsatte beboere. Undersøgelsen viser dog også, at beboersammensætningen er under forandring i retning af, at mere veluddannede og økonomisk stærke borgere flytter ind i boligområderne på bekostning af økonomisk svage borgere. Rapporten peger på, at det, hvis denne udvikling skal undgås, kunne være en løsning, at sådanne boligområder bliver oprettet og drevet som almene og private udlejningsboliger, der ved hjælp af ”tilgode-seende” udlejningskriterier kan fastholde sociale hensyn i udlejningen for at opretholde en bred beboersammensætning.

Per Lorang Sørensen og Ole Kirkegaard: Usædvanlige boligområder i Danmark – otte fortællinger. By og Byg Statens Byggeforskningsinstitut 2003 og Formidlingscentret Storkøbenhavn. (under udgivelse)

Igangværende initiativer

Et par igangværende forskningsinitiativer, som ikke direkte handler om botilbud, men har ”overlap” til området, skal ganske kort nævnes her.

Et konsortium bestående af AKF, Projekt Udenfor, Bispebjerg Hospital, Center for Forskning i Socialt Arbejde og Formidlingscentret Storkøbenhavn gennemfører p.t. en undersøgelse af tilbuddene til misbrugere og sindslidende i 5 regionale områder i Danmark (*HMS-projektet*). Projektet har til formål at redegøre for forskellige modeller i indsatsen over for disse socialt udsatte grupper. Undersøgelsen omfatter for hver af områderne en kortlægning af de sociale tilbud og deres organisering mv. Rapporteringen fra projektet er på trapperne.

Center for Rusmiddelforskning gennemfører i øjeblikket *gadeplansprojektet*, om stofmisbrugernes hverdag i 3 danske byer. Et underprojekt handler om den sociale indsats for stofmisbrugere på gadeplan, herunder også stofmisbrugernes adgang til en bolig.

Statens Byggeforskningsinstitut By og By sætter under forskningsprogrammet *boligområder og velfærd* bl.a. fokus på den sociale udvikling i by- og boligområder, set i sammenhæng med den generelle udvikling på boligmarkedet. Det europæiske projekt *Neighbourhood governance* (under forskningsprogrammet) har fokus på udstødningsprocesser i boligområder.

Eksempler på varige botilbud til udsatte grupper

De følgende eksempler på botilbud er hentet fra de 6 kommuner, der er interviewet i forbindelse med kortlægningen.

Klyngehusene, Århus

Type: Lejeboliger – fritliggende huse.

Lovgrundlag og organisation: Oprettet under ordningen med forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper efter Almenboligloven § 146 a. Århus Kommune er bygherre og står for visitationen til boligerne.

Boligerne: Bebyggelsen ligger i bymæssig bebyggelse i Viby ca. 6 km fra Århus. Der er tale om 12 kolonihavelignende træhuse på ca. 26 m². Husene har egen veranda. Et tidligere hovedhus til en gård, der ligger på området, er indrettet som fælleshus. Her er der køkken, opholdsrum, gæsteværelse, bad, vaskemaskine og tørretumbler samt kontor til personalet.

Målgruppe: Målgruppen er enlige hjemløse, fortrinsvis i alderen 25-60 år. Det er mennesker, som ikke kan bo i et almindeligt boligbyggeri, selv om de får bostøtte, og som ikke har et ”blomstrende misbrug”. En betingelse er, at ”beboerne vil og kan profitere af det sociale fællesskab”.

Formål/idegrundlag : Opholdet skal forbedre beboernes mulighed for livsudfoldelse gennem kontakt, tilbud om samvær, aktivitet og/eller pædagogisk og social støtte.

Regler og rammer: Klyngehusene anvender tidsbegrænsede lejekontrakter i begyndelsen. Den første huslejekontrakt gælder typisk i 2 måneder, herefter tages kontrakten op til revision, og der udarbejdes en ny kontrakt for et halvt år. Først herefter underskrives en ”varig” lejekontrakt. Der er en husorden, der siger, at man skal ”opføre sig, så man ikke ødelægger fællesskabet”. Der må ikke udøves vold, og der må ikke indtages eller handles med stoffer. Hvis fællesmødet siger ja, må beboerne holde husdyr. Beboerne holder husmøde et par gange om ugen og prioriterer, at møderne fungerer som et beboerråd.

Hverdagen: Klyngehusene ligger tæt på erhvervstræningsskolen Nordbyg, hvor nogle af beboerne arbejder. Personalet lægger vægt på, at der skal være mulighed for at deltage i aktiviteter i og omkring Klyngehusene, og at beboerne er medansvarlige for og tager del i udviklingen af Klyngehusene og området omkring dem.

Bostøtte: Der er 4 sociale viceværter på deltid tilknyttet. Og der er altid 2 på arbejde ad gangen. Støtten tilrettelægges som individuel bostøtte, og hver beboer har en kontaktperson. Desuden defineres personalets opgaver som: at skabe en kultur, hvor demokratiet fungerer. Personalet lægger vægt på ikke at fungere som servicepersoner og arbejder ud fra ”hænderne i lommen-metoden”. Filosofien er, at medarbejderne hjælper med overblik og refleksion, men holder hænderne i lommen, hvis det er et problem beboeren selv kan løse. Hvis beboeren derimod ikke selv kan løse problemet, tager medarbejderne hænderne *langsomt op af lommen og gør noget sammen med beboeren og i beboerens tempo.*

Nogle beboere får yderligere bostøtte fra kommunens bostøttemedarbejdere.

Samarbejde: Kommunen samarbejder med amtet om visitationen, men har, efter ønske fra beboerne, ”vetoret”. Visitationen sker i flere led, hvor den kommende beboer til sidst mødes med repræsentanter for beboere og medarbejdere i Klyngehusene.

Klyngehusene ligger i nærheden af Nordbyg, en erhvervstræningsskole for misbrugere. 2 af beboerne fra Klyngehusene er i aktivering her, og flere af de aktiverede fra Nordbyg var med til at planlægge Klyngehusene.

Erfaringer: Klyngehusene blev taget i brug i 2001, og de fleste af de 12 beboere, der flyttede ind, bor der endnu. 2 ansøgere har takket nej til en bolig i Klyngehusene pga. de nuværende beboeres misbrug. Erfaringen er, at det påvirker boligområdet, at der både bor alkohol- og stofmisbrugere, fordi der er en kløft mellem de 2 grupper – og at man måske skal være (mere) opmærksom på det i visitationen.

Det var planen, at boligerne skulle fungere som enheder i et stort fællesskab med fælleshuset som et vigtigt aktiv. Men det har vist sig, at forhåbningerne om fællesskabet har været for store.

Der var en del naboprotester i forbindelse med etableringen, i dag er forholdet til naboerne godt.

Saxogade 2, Aalborg

Type: Lejeboliger – bofællesskab i villa.

Lovgrundlag og organisation: Bofællesskabet blev etableret i 2001. Der er tale om varige boliger efter Almenboligloven § 146 a, etableret under forsøgsordningen med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper.

Boligerne: Botilbuddet består af 5 værelser i en ombygget, renoveret villa centralt i Aalborg. Der er fælles køkken, spise- og opholdsrum samt toilet og bad. I kælderen er der indrettet fællesrum til kreative aktiviteter og lokale til personalet. Visitationsudvalget består af bofællesskabets leder og repræsentanter fra Aalborg Kommune.

Målgruppe: Beboerne er kvinder, som pga. misbrug, vold eller prostitution ikke er i stand til at opnå og fastholde egen bolig.

Formål/idegrundlag: At give kvinderne et trygt boligtilbud, hvor de kan få omsorg, støtte og vejledning. Og at fastholde kvinderne i egen bolig gennem længere tid, hvilket er usædvanligt for de fleste.

Regler og rammer: Kvinderne har en almindelig lejekontrakt og underskriver desuden en kostaftale, når de flytter ind. Misbrug accepteres, men man må ikke tage stoffer eller drikke i fællesrummene. Husordenen siger desuden, at der ikke må komme mænd i botilbuddet (ud over familie og ansatte), at vold eller trusler ikke accepteres, og at det forventes, at beboerne har aktiviteter uden for huset om formiddagen. Beboerne holder husmøde ca. en gang om ugen.

Hverdagen: Medarbejderne lægger vægt på omsorg for beboerne – det er fx personalet, der laver mad, som et tilbud til kvinderne. Medarbejderne lægger ligeledes vægt på at hjælpe beboerne til at få struktur på hverdagen og lære at indgå i sociale fællesskaber.

Bostøtte: Der er ansat 3 faste medarbejdere (af kommunen). Der er personale i huset i dagtimerne, i aftentimerne og om natten går Securitas vagt. Personalet giver primært omsorg og hjælp og støtte til praktiske, fysiske og sociale problemer. Hver beboer har en fast kontaktperson.

Samarbejde: Bofællesskabet samarbejder med frivillige organisationer, sociale myndigheder, væresteder, forsorgshjem, herberg, politi, kriminalforsorg og misbrugsbehandlingsinstitutioner.

Erfaringer: I begyndelsen var der personale i bofællesskabet døgnet rundt. Og der var tilknyttet et antal frivillige. Fra sidste sommer valgte man at omorganisere, så der er i dag er 3 faste medarbejdere i dagtimerne. Dels fordi der er tale om egne boliger, hvor der ifølge den nuværende leder ikke bør være døgndækning, dels fordi beboerne har brug for stabilitet i hverdagen og ikke skal forholde sig til for mange forskellige ansigter. Der har været en del udskiftning i beboergruppen undervejs, men det sidste halve år er det de samme kvinder, der har boet i huset, hvilket betragtes som en et godt ”resultat”. Bofællesskabet ligger nogenlunde anonymt for enden af en villavej og har ikke haft problemer med naboerne.

Annex til Refugium, Esbjerg

Type: Lejeboliger – opgangsfællesskab.

Lovgrundlag og organisation: Opgangsfællesskabet er oprettet under ordningen med forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper efter Almenboligloven § 146 a. Annex til Refugium er oprettet i tilknytning til Refugium, som er et socialpsykiatrisk døgntilbud, etableret i kommunalt regi efter Servicelovens § 94. Kommunen står for visitationen til Annexet.

Boligerne: Annexet består af 10 selvstændige 2-rumsboliger i en ældre, renoveret boligejendom centralt i Esbjerg. Lejlighederne er fra 31 m² til 64 m². Der fælles lokaler og lokaler til personalet i stueetagen.

Målgruppe: Hjemløse psykisk syge med misbrug.

Formål/idegrundlag: At tilbyde varig bolig med tilstrækkelig støtte og tilbud om aktivitet og omsorg – at skabe betydningsfulde og varige relationer.

Regler og rammer: Der er få nedfældede regler, men det ligger i kulturen, at man skal opføre sig ordentligt. Handel med stoffer tolereres ikke. Beboerne holder husmøder ca. hver 14. dag.

Hverdagen: Til Annexet er der knyttet en dagskole, som har en række tilbud, beboerne kan benytte, hvis de har lyst. Dagskolen råder over 50.000 kr. til aktiviteter. Pengene bruges fortrinsvis til udflugter og aktiviteter ud af huset, svømning, bowling etc. Refugium har sin egen bus, som bliver flittigt brugt til ture i ind- og udland. En anden populær aktivitet for beboerne er at tage rundt at besøge medarbejderne, der så formodes at diske op med mad og drikke! Flere af beboerne har forskellige arbejdsfunktioner i Refugium.

Bostøtte: Der er ansat 3 medarbejdere i Annexet (under Servicelovens § 94). De fleste beboere har desuden tilknyttet en støtte- og kontaktperson fra kommunen (Servicelovens § 73/80) – fra 3 til 20 timer om ugen. SKP'erne indgår i medarbejderstaben. Annexets centerfunktion er bemanded hele døgnet. Centret tager sig bl.a. af beboernes medicin, administrerer økonomien for nogle og løser de konflikter, der uvægerligt opstår. Konflikter løses så vidt muligt via dialog. Personalet ser det som en vigtigt opgave at få det sociale til at fungere.

Samarbejde: Annex til Refugium har som navnet siger tæt forbindelse med Refugium. Annexet samarbejder desuden med kommunen og med social- og behandlingspsykiatrien.

Erfaringer: Annex til Refugium har eksisteret i 3 år, og erfaringerne er gode. De fleste af de beboere, der flyttede ind i starten, bor der endnu. 2 er, flyttet fordi de ikke kunne indordne sig under reglerne mht. stoffer eller ikke kunne finde ud af at bo under de større frihedsgrader i Annexet. De bor i dag på Refugium. Boligerne har et godt ry, og der er p.t. lang venteliste.

Annexet har ikke haft problemer med, at naboerne har set skævt til dem. Angiveligt fordi området i forvejen har stor tolerance og tidligere blev kaldt "Mini-Christiania".

Bo- og værestedet Fabriksvej, Rønne

Type: Lejeboliger i opgang.

Lovgrundlag og organisation: Bo- og værestedet blev etableret i august 1999 som en forsøgsordning, og er fra 2001 et permanent kommunalt tilbud. Den daglige leder står for visitationen til boligerne.

Boligerne: Kommunens ejendom på Fabriksvej består af 2 opgange med hver 8 selvstændige lejligheder – 1 og 2-værelseslejligheder fra 50-70 m². I kælderetagen er der værested med tv/hyggerum, vaskeri, badeværelse og kontor. Værestedet benyttes både af husets beboere og af (mis)brugere udefra. Lejlighederne udlejes med almindelige lejekontrakter. En af lejlighederne bruges som personalerum.

Målgruppe: Mennesker med alkoholproblemer eller blandingsmisbrug. De fleste af beboerne er tidligere boligløse, som er sagt op fra deres bolig pga. deres misbrug, trusler i omgivelserne, eller fordi de ikke havde betalt husleje.

Formål/idegrundlag: At beboerne kan have et fristed, hvor der ikke konstant løftes pegefingre og stilles krav.

Regler og rammer: Beboerne laver reglerne selv. Der bliver ikke holdt beboermøder, men problemer tages op, efterhånden som de opstår. I Værestedet er det personalet, der laver reglerne.

Hverdagen: Ingen af beboerne har arbejde/beskæftigelse. Alle har ”lært” at bruge egen lejlighed og køkken mere eller mindre. Mange er fælles om at lave mad og spiser sammen i en lejlighed i opgangen, deler fryser osv. Der er blomstret et fællesskab op. Beboerne kan bruge værestedet, som de har lyst til, man kan komme og få en snak, købe varm mad eller en madpakke.

Bostøtte: Bo- og værestedet har 4 ansatte (efter Servicelovens § 80). Ud over arbejdet i bo- og værestedet fungerer de også som støttepersoner hos brugere i eget hjem andre steder i byen og laver opsøgende arbejde på gadeplan (hvilket dog fylder mindre og mindre). De fleste beboere på stedet benytter sig af tilbuddet om en støtteperson, men bliver mere og mere selvstændige, jo længere de bor der. Et par af beboerne får endvidere hjemmehjælp (efter Servicelovens § 71) via kommunen.

Samarbejde: Efter at Bornholm er blevet til en regionskommune er der sket en del omorganisering, og oprettet nye ”virksomheder”. Bo- og værestedet hører under nu Psykiatrivirksomheden, som også omfatter distrikts- og socialpsykiatri og andre værestedstilbud på øen.

Erfaringer: De fleste af de beboere, der flyttede ind, da boligerne blev etableret, bor der endnu. I begyndelsen var der en del ballade, slagsmål osv. men i dag fungerer boligerne godt. Bo- og værestedet oplevede i begyndelsen en del modvilje fra naboer, og der har været etableret underskriftindsamlinger for at få Værestedet lukket. Tingene er faldet til ro, og naboerne har fundet ud af at beboerne ”ikke er farlige”.

Opgangsfællesskab Nansensgade 9, Slagelse

Type: Lejeboliger – opgangsfællesskab.

Lovgrundlag og organisation: Oprettet under ordningen med forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper efter Almenboligloven § 146 a. Slagelse Boligselskab er bygherre. Forsorgshjemmet Toften står for visitation og tilsyn.

Boligerne: Boligafdelingen består af 6 små lejligheder på ca. 40 m² i et smukt gammelt 3-etagers byhus i en rolig gade i Slagelse. Lejlighederne er på 2 rum og har eget køkken og badeværelse. I kælderen er der indrettet fællesrum – også med køkken – hvor beboerne har mulighed for at spise sammen, kan se tv og bruge computer. Der er have til huset, som beboerne selv holder.

Målgruppe: Mennesker, som ikke kan fungere i almindelige boliger, typisk pga. ensomhed, misbrug og psykiske problemer. Beboerne er tidligere beboere fra Toften.

Formål/idegrundlag: At tilbyde tidligere beboere fra Toften en mulighed for at lære at klare sig selv gennem botræning. Det skal være muligt at få støtte til at flytte ”videre til en almindelig lejlighed”, hvis beboerne ønsker det.

Regler og rammer: Der er ingen særlige husregler. Beboerne holder beboermøder ca. 1 gang om måneden og har dannet en afdelingsbestyrelse.

Hverdagen: Nogle af beboerne kommer stadig på Toften, hvor de deltager i aktiviteter og i fællesskabet der.

Bostøtte: Der er tilknyttet en social vicevært, som kommer i huset efter behov og aftale. Viceværten yder støtte og omsorg til den enkelte beboer og medvirker til, at bofællesskabet fungerer. Medarbejderen er ansat på Toften som efterforsogsmedarbejder. Ingen af beboerne får yderligere personlig støtte eller bostøtte fra kommunen.

Samarbejde: Opgangsfællesskabet er etableret i samarbejde mellem Slagelse Boligselskab og Toften. Der er ikke noget formaliseret samarbejde med kommunen, men kommunens sagsbehandlere inddrages, når der er behov for det, fx i forhold til at finde sociale tilbud til beboerne.

Erfaringer: Beboerne er glade for boligerne. Kun 2 er flyttet siden 2000, hvor boligerne blev etableret. Flere føler tryghed ved stadig at være ”tilknyttet” Toften. Der var en del protester fra naboerne, da bofællesskabet blev etableret, men i dag er forholdet til naboerne godt.

Boligerne, Nykøbing Falster

Type: Lejeboliger – rækkehuse i klyngebyggeri.

Lovgrundlag og organisation: Boligerne er opført i 1998 i samarbejde mellem Dansk Boligselskab og de 4 kommuner på Falster. Kommunerne havde i begyndelsen fælles visitationsudvalg, i dag står Nykøbing Kommune for visitationen fra kommunerne og administrerer ventelisten. Boligerne drives med støtte fra Socialministeriets Botilbudspulje til sindslidende i 2 år (til 1.4.2004).

Boligerne: Der er tale om 16 små rækkehuse bygget i klynger som 4-længede gårde. Hertil kommer 2 akutboliger. Husene er på ca. 60 m² fordelt på 2 værelser. Boligerne er handicapvenligt indrettet, med tanke for at nogle af beboerne også vil bo der, når de bliver ældre, eller at boligerne kan bruges til andre målgrupper med tiden. Hvert hus har egen terrasse. Til boligområdet hører desuden en fælles terrasse, have, redskabsskure og et stort fælleslokale, som bliver brugt til fællesmøder mv.

Målgruppe: Mennesker med sindslidelser, som har et stort behov for støtte. 2 af beboerne har også misbrugsproblemer. Man forsøger at ”matche” beboerne bedst muligt.

Formål/idegrundlag: Boligerne er bygget til mennesker med stort støttebehov, men personalet forsøger at motivere en del af beboerne til at flytte ”videre”.

Regler og rammer: Beboerne laver selv husreglerne. Man må ikke drikke sig fuld i fælleslokalet og må ikke tage stoffer i boligerne. Beboerne holder husmøder med jævne mellemrum.

Hverdagen: En del af beboerne er beskæftiget på et værksted for psykisk syge i byen. Personalet motiverer til beskæftigelse.

Bostøtte: Der personale tilknyttet døgnet rundt. Støtten tildeles individuelt til den enkelte beboer – p.t. fra 29 timer til 62 timer om ugen. Støtten er etableret efter Servicelovens § 73 og betales af de respektive kommuner og amtet i henhold til grundtakstmodellen.

Samarbejde: Botilbuddet samarbejder med de 4 kommuner på Falster og med behandlingspsykiatrien.

Erfaringer: Boligerne fungerer generelt godt. Problemer med misbrug gør, at der af og til opstår gnidninger, men de bliver som regel løst på husmøderne. Der har ikke på noget tidspunkt været ”modstand” fra naboer, måske fordi boligerne ligger afsondret fra andre boligområder.

Litteratur om udsatte grupper og boligforhold

I litteraturoversigten er medtaget bøger og rapporter fra 1993- om udsatte grupper og boligforhold. Rapporter om enkelte botilbud er ikke medtaget.

Aftale om en handleplan for hjemløse. Socialministeriet og By- og Boligministeriet. 2000.

Ahlgreen, Birgitte m.fl.: Når naboen er et offentligt tilbud: Casestudier af naboskaber til 8 forskellige sociale tilbud. Psykiatrien i Århus Amt, Center for Evaluering. 103 s.

Alkoholproblemer – En kortlægning af kommunernes indsats. Videnscenter om Alkohol, 2001. 37 s.

Andersen, Carsten m.fl.: Vanskeligt stillede sindslidende – udvikling af sociale tilbud. Socialt Udviklingscenter SUS og CASA, 1997. 150 s.

(Indeholder status over arten og antallet af tilbud i amterne og beskriver målgruppen gennem et antal konkrete personbeskrivelser)

Andersen, H. Skifter: Byudvalgets indsats 1993-1998: Sammenfattende evaluering. Statens Byggeforskningsinstitut, 1999. 123 s.

(Sammenfatter en række undersøgelser af erfaringerne fra Byudvalgets indsats i udsatte almen boligområder)

Barfod, Anita og Lenie Persson: Botilbud til vanskeligt stillede sindslidende: 1. delrapport interview af beboere/brugere (20 s.), 2. delrapport. Interview af medarbejdere (36 s.) , 3. delrapport; dialog med amterne (12 s.). Socialt Udviklingscenter SUS, 1999-2000.

Bech-Jørgensen, Birte: Hjemløses boliger. Aalborg Universitet: Forskningsgruppen Arbejds- og Levemiljøer, 1999. 29 s. (Forskningsgruppen årg. 4 nr. 1/1999).

Beckert, Birgitte: Socialministeriets § 105-pulje: Status og erfaringsopsamling – tværgående evaluering af de flerårige projekter. Konsulentkompagniet, 1998.

Billeder af boliger og hjem: Anden rapport om Erhvervs- og Boligstyrelsens forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg og Socialt Udviklingscenter SUS, 2002. 73 s. + bilag.

Boformer (video). Mediehusets tv-station. 2000.

(Om boformer til psykisk syge. Lise Jul Pedersen taler med Marlene og Helle om, hvad det betyder at leve i et opgangsfællesskab frem for at bo alene)

Brugere af botilbud efter Servicelovens § 94: Personer, der er hjemløse eller som har problemer med at fungere i egen bolig: årsstatistik, 2001. Den Sociale Ankestyrelse, Analysekontoret, juli 2002. 48 s.

Christensen, Bjørn: Omsætning af erfaringer på hjemløseområdet til ny praksis: Evaluering af Socialministeriets § 94-pulje. Helsingør, Konsulentkompagniet, 2000. 36 s.

(Med bl.a. anbefalinger om boliger til de svageste hjemløse)

Christensen, Bjørn og Tine Nok: Udvikling af hjemløseområdet – eksempler fra praksis. Konsulentkompagniet, 2001. 30 s.

(Beskriver 8 forskellige tilbud til hjemløse med fokus på bolig, arbejde, udslusning og efterforsorg)

De udsatte grupper: Fra kanten af samfundet til kernen i socialpolitikken – socialpolitik på brugernes præmisser. Socialpolitisk redegørelse 2002. Socialministeriet 2002. 112 s.

Den særlige balancekunst at bo: Første rapport om By- og Boligministeriets forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg og Socialt Udviklingscenter SUS, juli 2001. 55 s. + bilag.

Det fælles ansvar: Regeringens handlingsprogram for de svageste grupper. Socialministeriet, marts 2002. 16 s.

Federspiel, Søren og Klavs Holm: Byen, boligen og de sindslidende: Socialpsykiatriske botilbud i Københavnsområdet. Socialt Udviklingscenter SUS, 1994. 31 s.

Flyttetips m.m. fra en tidligere hjemløs: en pjeces med gode råd til dem, som planlægger udflytning fra herberg til egen bolig, og til dem, som allerede er ”ude”. Kooperativt Ide Center, Overførstergården, 1999. 23 s.

Fra gade til stue: Fokus på erfaringer fra Erhvervs- og Boligstyrelsens forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg og Socialt Udviklingscenter SUS. 10 s. (web-udgivelse: www.sus.dk).

Guldbrandsen, Klaes: Analyse af botilbudsområdet: Botilbud til sindslidende. Videnscenter for Socialpsykiatri, 2001. 93 s. (Skriftserie nr. 5). -

Himmelen er mit tag: Den anden rejse – vertikalt. Manuskript, instruktion Jenö Farkas, Fritz Hartz. Nomad Film, 2000.

(I 4 år har et filmhold fulgt den hjemløse posemand Uffe Heller på hans færd gennem det indre Københavns gader og parker. Lag for lag afdækkes Uffes liv og baggrund. Efter 22 års gadeliv besluttede Uffe at flytte ind i en lejlighed).

Hummelgaard, Hans m.fl.: Udsatte boligområder i Danmark. AKF, 1997. 96 s.

(Analyse af udsatte boligområder i Danmark med særlig fokus på de samfundsmæssige processer, der har skabt koncentrationen af etniske minoriteter og ressourcetsvage grupper)

Hummelgaard, Hans og Leif Husted: Social og etnisk bosætning: Årsager og konsekvenser. AKF, 2001. 73 s.

(På trods af lighedsskabende indsatser fra velfærdspolitikken er det danske samfund blevet geografisk og bolig-mæssigt mere opsplittet i de seneste årtier)

Hvidbog om socialt udsatte grønlændere i Danmark. Socialministeriet, januar 2003. 20 s. + bilag.

Høyrup, Fie: De udstødtes boligforhold: en litteraturundersøgelse. Konsulentkompagniet, 1993. 22 s.

Indtryk og udtryk: Brugernes oplevelse af kvalitet i botilbud til hjemløse. Formidlingscentret for socialt arbejde Esbjerg, 2002. 19 s.

(Baseret på brugerundersøgelse på § 94 boformer for hjemløse)

Indsatsen for svært integrerbare psykisk syge stofmisbrugere: Narkotikarådets anbefalinger, november 1999. 68 s.

(Med afsnit om botilbud og 7 eksempler på nye tilbud til psykisk syge stofmisbrugere)

Jeg kalder det mit hjem: Tredje evalueringsrapport af Erhvervs- og Boligstyrelsens forsøg med boliger til særligt udsatte befolkningsgrupper. Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg og Socialt Udviklingscenter SUS, september 2002. 39 s.

Jensen, Mogens Kjær: Hjemløse med og uden egen bolig. Socialforskningsinstituttet, 1995. 120 s. (Rapport 1995:6)

(SFI har spurgt 40 hjemløse mænd om, hvad der får dem til at vende tilbage til hjemløseinstitutionerne, selv om de har fået en bolig).

Jensen, Mogens Kjær, Ole Kirkegaard og Michael Varming: Sociale boformer: Boformer for psykisk syge, alkohol- og stofmisbrugere samt socialt udstødte og hjemløse. Statens Byggeforskningsinstitut, 1997. 194 s. (SBI-rapport 281, SFI-rapport 97:10).

(Beskriver erfaringerne fra 27 sociale boformer med i alt 221 boliger, oprettet i 1993-96 med tilskud fra Socialministeriets 50 M-pulje)

Jørgensen, Anja: Hvad siger naboerne? Forskningsgruppen Arbejds- og Levemiljøer, 2002. 51 s. (Det kvalificerede hverdagsliv) årg. 5 nr. 2/2000.

(Beskriver processen med at etablere Skurbyen og opgangsfællesskabet i Suensonsgade i Aalborg og de holdninger naboerne har til deres socialt udsatte naboer)

Kirkegaard, Ole og Mogens Kjær Jensen: Sociale boformer. Følgegruppen om socialpsykiatri og socialt udstødte, 1999. 40 s.

(Giver eksempler på selvstændige boliger med støtte, bofællesskaber, hybler, midlertidige opholdssteder m.m. Pjecen handler om muligheder og perspektiver i arbejdet med sociale boformer og beskriver boformernes etableringsvilkår og anvendte støtteforanstaltninger)

Kommunernes husvildeforpligtelse og anvisningsretten til almen boliger. By- og Boligministeriet og Socialministeriet, 2001. 31 s.

(Undersøgelse af den kommunale praksis, når kommunerne skal skaffe familier eller enlige midlertidigt husly mod betaling)

Liste over varige tilbud til de 1000 i samtlige amter samt Københavns og Frederiksberg Kommune. Videnscenter for Socialpsykiatri, 1999.

Minimumsstandarder: En vurdering af behov og mulighed for at udvikle minimumsstandarder for den bistand, der ydes til mennesker, der befinder sig i en særlig udsat position, nationalt såvel som internationalt, med fokus på hjemløse i Danmark: Et pilotprojekt med henblik på eventuel senere belysning af den beskrevne problemstilling. Dansk Røde Kors, 2003. 34 s.

Munk, Anders: Byudvalgets boligsociale indsats. Statens Byggeforskningsinstitut, 1999. 90 s. (SBI-rapport 319).

Nielsen, Anne Grete: Hvordan gik det så?: En rapport om Skurbyens 3. og sidste forsøgsår. Kirkens Korshær Aalborg, 2002. 23 s.

Nyboe, Jette og Charlotte Søegaard: Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende 1997-1999: En procesevaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende.

Formidlingscentret Storkøbenhavn og Konsulentkompagniet. 1999. 81 s.

(Rapporten er udarbejdet på baggrund af en årlig spørgeskemaundersøgelse i perioden 1997-99 blandt de botilbud, der har modtaget støtte fra Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende)

Nyboe, Jette og Charlotte Søegaard: Beskyttede pensionater. Opfølgning på procesevaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende 1997-1999. Konsulentkompagniet og Formidlingscentret Storkøbenhavn, 2001. 37 s.

Nyboe, Jette og Ann Gamst: Støttecentre: Opfølgning på procesevaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende 1997-1999. Konsulentkompagniet og Formidlingscentret Storkøbenhavn, 2001. 55 s.

(Kvalitativ undersøgelse af 7 støttecentre)

Nyboe, Jette og Charlotte Søegaard: Organisationsformer. Fra institution til hjem: Opfølgning på procesevaluering af Socialministeriets Botilbudspulje for sindslidende 1997-1999. Konsulentkompagniet og Formidlingscentret Storkøbenhavn, 2001. 55 s.

Rapport fra arbejdsgruppen om kulegravning af private opholdssteder og botilbud. Socialministeriet, februar 2003.

Rapport om § 94-beboeres boligbehov og et skøn over det samlede antal hjemløse i maj 1999: Resultater af Analysekontorets undersøgelse af behovet for midlertidige og varige botilbud til hjemløse. Den Sociale Ankestyrelse, Analysekontoret, juni 1999, 16 s.

Rapport om udmøntning af Pulje til socialt udsatte grupper. Socialministeriet, april 2003. 50 s. + bilag.

Redegørelse fra arbejdsgruppen om etablering af bofællesskaber for særligt udsatte grupper. Boligministeriet, 1997. 38 s.

Referat og anbefalinger fra konferencen: Vil vi have boliger til alle?: En konference om marginaliserede mennesker adgang til boliger og hvilken betydning det har for deres integration i samfundet: 14. marts 2001. Formidlingscentret for Socialt Arbejde, Esbjerg. 8 s.

Regeringens statusrapport om tilbuddene til sindslidende 2001. Indenrigs- og Sundhedsministeriet og Socialministeriet, marts 2003. 107 s. 111 s.

Social integration: Om udslusning fra § 94-boformer. Formidlingscentret for Socialt Arbejde, Esbjerg, 2002. 47 s.

(Hæftet ser på udslusningen fra § 94 boformerne og diskuterer udflytteindsatsen, menneskesyn og værdier, kvalitetsmål og netværk. Endvidere ses på den nuværende praksis og processen i den sociale integration).

Socialministeriet: Vejledning om den sociale indsats for de mest udsatte voksne: Sindslidende, stof- og alkoholmisbrugere, hjemløse m.fl. Socialministeriet: Socialministeriets vejledning af 10. marts 1998, 222 s.

Sociale Danmarkskort 2002. Den Sociale Ankestyrelse, Analysekontoret. 61 s. + bilag.

Stax, Tobias Børner: *Én gang socialt marginaliseret – altid....?: En analyse af ca. 100 menneskers livsforløb efter ophold på forsorgshjem. Herberger, krisecentre mv. i '88-89.* Socialforskningsinstituttet, 1999, 246 s. (Rapport 99:21).

(Rapporten afdækker, hvad der er sket med ca. 1000 personer 10 år efter at de boede på forsorgshjem, herberg, pensionat eller krisecenter i København. Kapitel 5 omhandler opholdssteder, hvor har personerne i undersøgelsen boet, siden de forlod institutionen, og hvor bor de nu)

Svendsen-Tune, Stine: *Skæve hverdagsliv.* Aalborg Universitetsforlag, 2002. 94 s.

(Beskriver hverdagslivet i et alternativt opgangsfællesskab for 16 hjemløse og psykisk syge misbrugere i Aalborg)

Sørensen, Per Lorang: *Drømmens port: Undersøgelse af usædvanlige boligområder.* Socialt Udviklingscenter Storkøbenhavn, 1993. 34 s.

(Beskriver miljøerne i en række usædvanlige boligområder i Storkøbenhavn)

Sørensen, Per Lorang og Carsten Andersen: *Landsbymodellen i Storbyen: Beskrivelse af byudviklingsprojektet.* Socialt Udviklingscenter SUS, 1998. 24 s.

Sørensen, Per Lorang: *Skæve huse til skæve eksistenser.* Formidlingscentret Storkøbenhavn, juli 2001. 109 s.

(Bolig- og socialfaglig rapport, der samler de seneste forskningsresultater og den faglige diskussion for at besvare spørgsmålet om, hvorfor der er behov for ”skæve huse til skæve eksistenser”)

Sørensen, Per Lorang og Ole Kirkegaard: *Usædvanlige boligområder i Danmark: Otte fortællinger.* By og Byg, Statens Byggeforskningsinstitut, 2003. + sammenfatningsrapport.

Tag over hovedet: Narkotikarådets anbefalinger vedrørende botilbud og andre sociale tilbud til pleje- og omsorgskrævende stofmisbrugere. Narkotikarådet, 2002. 32 s.

Det, der ikke blev plads til...

Til sidst skal kort nævnes en række ”sidetemaer”, som der ikke har været tid og plads til at gå nærmere i dybden med i kortlægningen her.

Botilbud til særlige (særlige) grupper

Hvilke erfaringer findes der med botilbud til særlige grupper af socialt udsatte: fx unge, ældre, og mennesker med anden etnisk baggrund. Og hvilke behov er der?

Bolig eller hjem

Hvad er, og hvad gør, forskellen mellem bolig og hjem? Hvad får boligen til at blive til og føles som et hjem, og hvilke faktorer har betydning for at opretholde tilværelsen i eget hjem?

Bostøtten

Støtte- og kontaktpersonordningen for sindslidende har efterhånden fungeret en del år. Hvilke erfaringer er der med den, og hvilke foreløbige erfaringer er der fra forsøgsordningen med støtte- og kontaktpersoner på hjemløseområdet og misbrugsområdet. Andre former for støtte, fx nyt tiltag om mentor-ordning i Aalborg.

Brugerindflydelse i botilbuddene

Hvordan fungerer brugerindflydelsen i botilbuddene (der jo mange steder er beboernes egne hjem, men samtidig har personale tilknyttet). Hvad mener brugerne selv om botilbuddene? Herunder et kig på de evalueringer, der er lavet af brugerevaluaterer fra Center for Evaluering under Psykiatrien i Århus Amt.

NIMBY (Not in my back yard)

Mange botilbud møder modstand fra naboerne, især i etableringsfasen. Hvad er det for mekanismer, der går i gang. Kan man undgå NIMBY (gode eksempler?) I Aalborg har kommunen fx ansat en ”miljøkonsulent”. Aalborg Universitet, Center for Rusmiddelforskning og Formidlingscentret Storkøbenhavn har blandt andre beskæftiget sig med naboskaber til udsatte grupper. Og Socialforskningsinstituttet har lavet flere generelle undersøgelser af befolkningens holdninger til ”anderledes” mennesker.

Social bosætning, ”ghettodannelser”, udstødningsprocesser i boligområder

Hvordan ser den sociale udvikling i boligområderne ud? Hvordan skaber man rummelighed og forhindrer udstødning i boligområderne? Det har blandt andre AKF og Statens Byggeforskningsinstitut By og Byg og Boligselskabernes Landsforening beskæftiget sig med.